

7686

REG NO M. 1885

ప్రతిభా సంగ్రహము

రాజమహేంద్రవరము

సంపుటము

సంచిక

౨

౧

స్వ వి ష య ము

అంధ్రవర్షవ్యయయోక్త మొదటి సంపుటము ముగించి చాలకాలమైనను రెండవ సంపుటము ప్రారంభించుట కింక ఎఱకును దీరినది కాదు. దీనికి కారణము ఇది పోలేదు.

మిన్నువిరిగి మీద పగువటుల రాచకార్య సంబంధమున యిక్కట్లు లెన్ని వచ్చినను వెనుకజ వేయని పారమయ్య గర్భకోకి మునకు మాత్రము తలవంపక తప్పినది కాదు. చితి యొక నిమిషము గో దహించు మానవ శరీరమును చింత బ్రతికె యున్నంత కాలముదహించునుగదా? అల్లారుమిద్యగ పుట్టి పెరిగిన వకు నెకం దుసూనముల ఏకపుత్రిక సూర్యవ్రకాశి యొక్క అకస్మికమరణమే ఈ ఆలస్యము నకు కారణము.

పుత్రికలోని అంశములు మాపాతకులకు విడితమే. ప్రకటనోద్దేశ్యము లెన్ని యెవ నుండినవ్వును. చేయుట చేష్ట వంతి సులభమకాదు. చింతలకాజ్ఞ కాని గుటకల కాజ్ఞయా! అక్షదేశ్యము లన్ని యు నెక సూనపునిచే గాని, ఒకపుత్రిక చే గాని, యింత కాలముతో పూర్తియగు ననుటకు గాని ఎరిగినదదు. సంఘము సహస్ర ముఖనర్పణ. అంధలోని మెప్పించ

నా బ్రహ్మకయిన అరిది. కాల మనంతము అందుమనము అయిపులమును గాము. కా పున యవరిశ క్తిగొలది వారు చేయుటయు ను రాగోపువారలకుఁ దాహించుగుటయు ను అయి యున్నది మన పని. అట్టిశ్రుతి మేము మా ప్రకటనోద్దేశ్యమును గొంతి వలకైన నెరివేర్చితి మనవను నెమ్మియో యగును

మా పుత్రికకు పెద్దవ్యాసముల నె నగిన బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యవారా యాగశాస్త్ర మహాభాష్యం సుబ్రహ్మణ్యం కణ్ణా వేకిటరాపు చిలుకూరి సారాయణ రాపుగార్లకును యితరవ్యాస లేఖకులకు ను మే మెరియుఁ గృణిజ్ఞలము. ఇక సార స్వతినమాద సభ్యులకును మాకును అభేద ము. తుద నెకటి నడువ వలసి యున్నది. "మనదేశభాషలు" అనువ్యాసమును వ్రాసిన మహాభాష్యం సుబ్రహ్మణ్యం గారే రూపకవర్ణవ్యమును వ్రాసినమహాభాష్యం సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రగారవి మానమవరు లె యగునది.

వ్యాసలేఖకులును చందాదారులు ను ఎప్పుటియట్ల పుత్రికను పోషింపగోరెద ము. బహిందారులును యింతవరకు చం దాల నొసగనివారును తాము చేయఁజో యెడి సాహాయ్యమును వెంటనే దయచే యఁగోరెదము.

కంటి వెన్నంటి చని మేలు కంటి నకియ?

[1 ఓలేటి సత్యనారాయణశ్రీగారు]

[2. పంపిత పెనుమెస్స సత్యనారాయణరాజుగారు]

ఒడ లేటుంగని నిద్దుర బడసినపుడు
అంత బ్రహ్మస్వరూపమె యడరునపుడు
మద్దులొక్కెడు సొగసైన మోమువాని
ముసి ముసి నగవున వెలుగు మొగమువాని
క్రాపుగలవాని చక్కని కనులవాని
కోరమీసాలు గలవాని గొండెకాని
కంటి వెన్నంటి చనిమేలు కంటి నకియ?

చికి చికి కురులు నొనటను జిందలూడ
దంతకాంతులు వింతయా తిథుకుజూప
అమృతమును జిల్లు మద్దుల నాడువాని
కంటి వెన్నంటి చనిమేలు కంటి నకియ?

ఎన్నియో పల్కి యాన లూరించెకాని
తేనియలనుల్కు నధకోష్ఠ మానసిక
దూర దూరము నందున దూగువాని
కంటి వెన్నంటి చనిమేలు కంటి నకియ?

కాలి గజ్జెలు ఘలుఘల్లు ఘల్లురనంగ
తటుకునన్ వాని జేబట్ట దలంచునంత
లలిత పల్లవములనుప్పి కేలను నున్న
వనములో దూరి వడివడి చనెనువాని
కంటి వెన్నంటి చనిమేలు కంటి నకియ?

అంత నెలుగైతి గట్టిగా వరని బిలచి
కంక హరమ్ము కామకగాంగ నిత్తు

చెరిగిడియారమాను నిగు చెతికిడు
 ఊరమ్మల సీవేళ్ల నుంచుదాన
 అవ్వి యివి యిని వేళుగా ననగనే?
 వెతల గుడుపక తిమిమీర వేగిరంబు
 తిరిగి చనుడెంచి నాకోర్కె దీర్తువేని
 ప్రాణమాలనైన నీతు నీయానసుమ్మ
 అనుచు బ్రతిమాలినన్ రాక చనెడువాని
 కంటి వెన్నంటి చనిమేలు కంటి నకియ?

అతని యూరైన పేరైన నడగనైతి
 అయ్యయో జీవనంబెల్ల వ్యర్థమనుచు
 అగౌరవాలు పోయిన దనుచు వగచి
 కన్ను లెటువేళ్ళ నెలమివిగున్నరెక్కి
 గుండెవియంగ కోయిలల్ గూయుచుండ
 భృంగములు పద్మములు ప్రలాపించు చుండ
 తెమ్మ తెమ్మెరల్ బారులు దీప్తివీవ
 నాదు నోములు ఫలించి నటులవాని
 తగటుసేబువకంచెరు దగులుపడియె
 దాని నాతిడు విడదీయు తరుణమందు
 కాలియందెలు చప్పుడు కాకయుండ
 చెట్లనందునబడి వాని జేరువేళ
 దుష్ట నర్పించుచే గాలు దుష్టమయ్యె
 అంత గుండెలు బరువయ్యె వడుగు బడదు
 కన్నులు మూతలు పడుచుండ గానివాని
 కంటి వెన్నంటి చనిమేలు కంటి నకియ?

భూదానపత్రక్రమము*

[జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు]

స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయశాలి
వాహనశకవర్షంబులు ౧౬౩౭ అగునేటి
మన్మథనామసంవత్సర వైశాఖబిలు దేశ
ముఖాని దేశపాండ్వాని మోక్షద్వయాని
కులకరణీర్యూ నిగ్మానూమజారానిమపు
జేమనిమమగురాయపేషుకార్ల అనులెవర
గణి తిమ్మానాయుని చెర్వున గాన గుత్తి
తాలూకు కనాకటక సుబేరికుండేలుని
యాదు అయిదరాబాదు బిదానందు శ్యా
దతు అవాలిపెహసై నపైజ బక్కుకిరా
దారుని గారు. నారాయణభారతిగారికి
వ్రాయించియిచ్చిన భూదానపత్రక్రమము.
గ్రామానికి తూర్పు యాగంటేశ్వరుని దేవ
ళానకు పుత్రశైలవసుండుం వాగుకు పశ్చి
మంవేల్పుల కొండ క్యుకోట స్థలం తోట
లో ౦ ౪ ౦ యరుసపోలం, హజరశిపా
చ్చాయిగారికి తనద్దకుగాను మాన్యం
శల్వయిచ్చినారం. విక్రీగా ఫలవసుంబాక
అనుభవించుక సుఖాన మీనిమించుతి
ప్రసాది.

స్వదత్తా ద్విగుణంపుణ్యం

పరదత్తాను పాలనం

పరదత్తా పహారణ

స్వదత్తం నిష్ఫలం భవేత్

చందు ౧౬ మాహేజమాడిలవ్వ
లు సన్ను గి జాలుసువ్వాలా! ఫసలి
౧౧౨౬.

దత్తుకు వ్రాసే లక్షణము

దేశముఖాని దేశపాండ్వాని మోక్ష
ద్వయానికుల కరణీర్యూనిర్యూనూ బా
రామపుజే పెట్టకోటగ్రామతే పరగణి
తిమ్మానాయుని చెర్వునర గాన గుత్తిసుబా
అయిదరబాదు బిదానందునాటి సన్ను
౧౧౨౬ ఫసలి దుర్ముఖానూ సంస్కరి ఆ
శ్వీక బంగంవ్రాయించి యిచ్చినదత్తుకు-
సుజాయతే సారుపేకు ఫైదుల్లాకు మాతే
మజుకూరు సేకుదారుని ఆదాలు హకుదారి
కారుకూడికి జమతుశక్తి యిచ్చినారం-
ఆనుగారయినను వేమూరి ఫత్తువరకారు
ప్రయోజనాలు నడ్పించేది. దిరంగుచా
యక నచ్చుకొనేది. చ! ౨౩ మాహే
శవ్వలు-సన్నుగిజాలు సువ్వాలా!

అప్రకురాజు కృష్ణారెడ్డి మొదలయిన

వారికి వ్రాసే జాబుపక్కణ

మోహబృతిమన్వదతయింతి బా
హుసూ నేయితయగాని దస్తుగాహ సం
ద్యాల కొమారరాఘవరాజు జబాఫీయత
బూదేఖు శివక్తుసలామతుబాశండ్డు! దరిం
విలామేమున్ను కుశలం! మీకు శాలి
నామాహమేమా వ్రాయించి పంపించేదీ.
తిరువాతను మీరువ్రాయించి పంపించిన
కితాబరి చక్కామకోగాను జాహీదు ఆ
యను.

“అంభో నీవు నీ ము.”

చి వా ను పూ ర్ణ య్య.

[భావరాజు వేంకటకృష్ణారావుపంతులుగారు బి. ఎ. బి. యల్]

దివానుపూర్ణయ్య నుహామంత్రిశే
భిషికుడు. ఆయనపేరు వినివివారాంధ్రుల
లో సరిదిగా నుండును. పూర్ణయ్యగారాం
ధ్రబ్రాహ్మణులని ఆంధ్రులయిచ్చినాయము.
కన్హాటబ్రాహ్మణుడని కన్నడదేశీయులచా
దము. ఉభయవాదములకు దగిన ప్రమా
ణాధారములేవియు గానరావు. గొప్పనా
చాకడు మావాడని చెప్పకొనదలచు దే
శాభిసూరులకు దివానుపూర్ణయ్య యొక
మహాపురుషుడు. పూర్ణయ్యగారిపుట్టుపూ
ర్వోత్తరములు సవిస్తరముగా చెలుపుచ
చిత్రములు లేవు. మొకలెచ్చటవాచో,యె
చ్చట జనన మొందెనో, జననీజనకు లెవ్వ
రో, యింటిపేరెయ్యదియో తెలిసికొనుట
కెట్టి యవకాశములును లేవు. మొట్టమొ
దట కడు నీచదశయందు జీవిత మారం
భించి క్రమక్రమముగా తన యసమాన
ప్రతిభా విశేషముచేత నేమి యాద్యుత్తము
చేతనేమి మైసూరు రాజ్యమునందు మ
హాన్నతపదవికి వచ్చి, అమాత్య సేనాపతి
భాండాగారధ్యక్ష పదవుల సలంకరించి, దే
శీయులమాత్రమెగాక, విదేశీయులయొక్క
గూడ కృతజ్ఞతకును, విశ్వాస గౌరవముల
కును బాత్రుడై కీర్తికెక్కిన మహనీయు
డని, యాయన నెఱిగినవాడెల్లరు నైక్య
కలముతో జల్లుచున్నారు. ఆంధ్రు
హామంత్రి శేఖరుడగు సాళువ తిమ్మరసు

నకుఁ బిమ్మట నంతటి మంత్రివర్యు నీహా
ర్ణయ్య నచివాగ్రశేమని వాక్రుచ్చిన య
తిశయోక్తి కాజాలదు. ఆమహనీయుని
జీవిత చారిత్రము పఠనే మన కథానాయ
కుని జీవితము కూడ చరిత్రయందు మృగ్య
మయినది. ఆయనవంటి ప్రధాని, ఈకాల
మున మరెయొకడు గానరాడు.

దివానుపూర్ణయ్య, కోయముత్తూరు
జిల్లాలో, సుకగ్రామమున, సుకబీదబ్రా
హ్మణ కుటుంబమున జన్మించెనట. అతని
పుట్టిన సంవత్సరముగాని గ్రామము పేరు
గాని ఏమియు తెలియరావు. మైసూరు
హిందూరాజ్యము నాక్రమించుకొని, రా
జునుజంపి, సింహాసనమెక్కి మహమ్మదీయ
పంశమును నిల్పిన, సుల్తాను హైదరాళీ
ఖాను ప్రభుత్వమున దివానుపూర్ణయ్య
భాండాగారధ్యక్షుడై ప్రసిద్ధుడై రాజ్యా
దాయమును సర్వవిధముల వృద్ధిజేయుచు,
సుల్తాను ప్రేమ కాన్పడుడై మనకు తొలు
త కానవచ్చుచున్నాడు. సామాన్య సర్దా
రుగ జీవితమారంభించి రాజ్యపదవిని తన
స్వశక్తిచే నాధించిన హైదరాళీకి అసమా
న ప్రతిభాశాలియు, విశేషించి, నీతిజ్ఞుడును,
అన్ని విధముల దక్షుడు నగు పూర్ణయ్య
అత్యంత విశ్వాసపాత్రుడుగా గన్పట్టెను.
హైదరుంచిన విశ్వాస భక్తి గౌరవములకు
పూర్ణయ్య సర్వవిధముల పాత్రుడయ్యెను.

తనివలన మారువల్లి తొలూకాను జాఘీరుగా బడయగలిగెను.

తానెవరి, ప్రాభవ, ప్రాపకముల క్రింద, తొలుత జీవితమారంభించి, మహా శ్చరశకు వచ్చెనో, యాతరుష్కరాజ వంశమున కత్యంత విశ్వాసపాత్రుడైన భృత్యుడై రాజ్యపరిపాలనము చేసి కీర్తిగాంచెను. ఆమహమ్మదీయ రాజవంశము, రాజ్యభ్రష్టత్వము నొందినదికడప, పూర్ణయ్య, యిందుకయ్య జలింపక పూర్వపు హిందూ రాజవంశమును మైసూరు సింహాసనమున బ్రతిష్ఠించి, తానే ప్రాపురు, అండయునై, తొలుత తానెవనిని గొలిచి యభ్యుదయమునకు వచ్చెనో, వాగలకు ప్రబలశత్రువులయిన ఆంగ్లేయులకు, స్నేహితుడై మెలగి, రాజ్యమును పరిపాలించిన పూర్ణయ్యగారి శీలము, అనేక సందియములకు లావిచ్చియున్నది. ఆతడు నిజముగా రాజద్రోహియనియు, టిప్పుసుల్తాను పదభ్రష్టత్వమునెందుట కతడే కారణమనియు సమకాలీనులలో కొందరును, దరువాతివారిలో కొందరును యభిప్రాయ పడుచున్నారు. యదాధానమును దెలుపు చరిత్రాధారములు లేని సమయమున పుక్కిటిపురాణములను విశ్వసించి పూర్ణయ్యగారి శీలమును విమర్శింపబూనుట పాడిగాదు. అయినను, ప్రజాసంఘమున వ్యాప్తమైయున్న విషయములు పూర్ణయ్యను దోషియని నిందించుచున్నవి. బ్రిటిషుపై వ్యములు శ్రీరంగ

పట్టణమును మాట్టించి శతఘ్నులు బ్రేచ్చవలకు సుల్తానునకు వారాగమియై పూర్ణయ్య తెలుపడయ్యెనట. మధ్యాహ్న సమయమున సకుటుంబముగా, సరసనల్లావములతో ముచ్చటలాడుకొనుచు భోజనమారగించుసొల్తానునకు బ్రిటిషుపై వ్యముల గాడి యత్యంతాశ్చర్యకరమయి నిశ్చేష్టితుని జేసెనట. బ్రిటిషువారీయ నానపెట్టిన ధనకవకవస్తువాహనములకు జాఘీరులకును అసపడియో, సుల్తాను తనయెడగావించిన మహాపరాధములను పైపజాలకయో పూర్ణయ్య యట్టి ద్రోహకార్యమున కొడిగిట్టియుంచునని కొందరి యభిప్రాయము. ద్రోహము నెఱిగినతరువాత టిప్పు ఆయుధవాస్తుడై దుర్గద్వారముచెంతకు బోయి కంఠముల బ్రాణములున్నంతకాలము పైనికుల పురికొల్పుచు యుద్ధముచేసి గాయములవలన మృతినొందెనట. బ్రిటిషుదళములు శ్రీరంగపట్టణమును బ్రవేశించికోటద్వారమును భేదించి లెటచు నప్పటికి టిప్పు కళేబరము మొదలగా నించినటుల చరిత్రలు దెలుపుచున్నవి. పూర్ణయ్య టిప్పుయెడల ద్రోహ మాచరించుటకు దగిన కారణము లేవియును ఆంగ్లేయచరిత్రలయందు గానరావు. సర్వవిధముల తన్నాదరించి గౌరవించిన సుల్తానునకు అపకారమాచరించుటకు బ్రిటిషువ్రథువు లానపెట్టిన ధనము కారణమని నమ్మి, యాతని నిందించుట పుక్కిటిపురాణముల

నమ్మట యగును—ఏదిఎట్లున్నను ఆతపో
కచోట తన యాదర్శములను సూర్చి వ్రా
సిన సందర్భమును దెలిసికొనిన యాతని
సౌశీల్యము మనకు విశదమగుచున్నది. “భ
గవంతు డెవ్వనికి అపకారపదవినిచ్చి ప్రజా
పాలనము సేయ నియమించినో, యాలిడు
ప్రజాహితమే, ధర్మమునకును శాంతికిని సు
ఖమునకు మార్గదర్శక మని నమ్మి నడచు
కొనుచో నాతడు స్వధర్మమును చక్కగా
నిర్వహించి దైవము నిర్ణయించిన దానిని
జరిపినవాడగును. ఆతనిచే పాలింపబడిన
ప్రజలు సుఖంతురు. ఆతని రాజ్యములో
దుష్టులు బలవంతులు కాజాలరు”

మొదటినుండియు తన కత్యంత
ప్రావయి యుండిన సుల్తాను హైదర్‌లీ యె
డలను ఆతని తనయుడగు సుల్తాను టిప్పు
యెడలను మంత్రి పూర్ణయ్య కత్యంతమయి
న గౌరవభక్తి విశ్వాసము లుండె ననుట
నిర్వివాదాంశము. సమరరంగమున శత్రు
జనమధ్యమున హైదరు తన సర్వస్వమును
పూర్ణయ్యకు వప్పగించి నిర్విచారముగ ప్రా
ణములను విడిచెను. ప్రాణాపసానసమయ
మున యువరాజగు టిప్పు సుల్తానునకు హై
దరు కడవటినందేకపు టు తరము వ్రాయు
చు పూర్ణయ్య ప్రధానివంటి విశ్వాసార్హుడు
నున్నామిభక్తిగల ప్రతిభాశాలియు రాజనీతి
జ్ఞుడును మరియుకడు తనకు లభింపజాలద
నియు నెట్టివేళ నాతని పరిత్యజింపవలదని
యు దెలిసియుండెనట. హైదరుంచిన సం

పూర్ణవిశ్వాసమును పూర్ణయ్య తన ఋణ
వర్తనముచే గౌరవించి కీర్తినియుడై వెలసె
ను. హైదరు ప్రాణములు పోవునప్పుడు
రాజ్యమంతయు సల్లకల్లోలమె యుండెను.
చుట్టుప్రక్కల ప్రదేశమంతయు శత్రువుల
చే నిండియుండెను. రాజధానియు కడు
దూరముగ నుండెను. యువరాజును సుల్తా
నుకొకై యుద్ధములుచేయుచు కొన్ని సం
దల మైశ్యదూరమున మంగుళూరునకు
సమీపమున నుండెను. తండ్రి వ్యాధిగ్ర
స్తుడై యుండిన వారెకయు టిప్పుభానునకు
తెలియరాజుండెను. పూర్ణయ్య తప్ప
నాత్రులెవ్వనిను మరణానన్ముడైన సుల్తాను
వద్ద లేకుండిరి. అప్పుడాతడు భాండాగారా
ధ్యక్షుడై సమరమునకునై న్యములనాయత్త
పఱచుచుండెను. సుల్తాను వ్యాధివారాలు
రాజధానికి ప్రాకినతోడనే రాజద్రోహము
మొలకలెత్తెను. ఒకప్రక్క హిందూరాజ
వంశమును మరల సింహాసనముపై ప్రతిష్ఠిం
చుటకు బ్రయత్నములు సాగుచుండెను.
మహమ్మదీయ ప్రభుత్వమును మహమ్మ
దీయరాజవంశమును కూడ సంతమొందు
నేమో యని భయమెల్లడలను దోచెను.
ఎంతచేసినను హైదరుభాను హిందూరాజు
పట్ల ద్రోహియై వర్తించి రాజ్యాపహరణ
ము జేసినవాడేకదా యని యెల్లరకును
దోచెను. మహమ్మదీయ సామంతకోటికి
హైదరు వ్యాధిగ్రస్తుడగుట కొంత దురాశ
లను కల్పించెను. సుల్తానునకు విశ్వాస
పాత్రుడైన మంత్రికాఖామణి విమతస్తు
డగుటవలన వారలకు సంశయము లనేక

నుండి మరియొకచోటికి తిరుముచు నిలువ నీడయు, మనసునకు కుదుగుపాటును లేని నమయమున, సులతానున కుత్సాహము జేయుచు, ఎప్పటికప్పుడు సైన్య సమూహములను సన్నాహము చేయుచు, జాక్సనమునందు ధనముకొరంతి రానియక సైన్యములకు జీతిధర్మముల వరిగా నిచ్చుచు విజయములుగూర్చిన పూర్ణాయ్య రాజకార్యవిర్వహణవత్తుత, న్యమిభక్తి, సులతానున కిత్సాహర్మకరములయ్యెను. సులతానున కేగాదు, విజాతీయులగు నాంగ్లేయులకుగూడ నాశ్చర్యకరమయ్యెను. ఎన్ని యుద్ధములొడిసను, ఎంతవప్తమునంభవిందుచునన్న చలింపక ధైర్యసాహసములతో నాంగ్లేయులకు యిడుములు కల్పించుచు మరలమరల నెదుర్కొని యుద్ధరంగమున జయములు గొన్న టిప్పు సులతానునకు పూర్ణాయ్య పట్టుగొమ్మయై యులరాసెను. వేగసీల టిప్పుయంతటి ప్రచండపరాక్రమశాలియు, శూరుడును కూడ పూర్ణాయ్య మంత్రి యండలేకుండ మనజాలి యుండడు. అట్టి సులతానునకట్టి ప్రధానియుండుట బట్టియే, యామైసూరు మహమ్మదీయ రాజ్యము దుర్బి కీక్రమయ్యెను. దుర్బేయమయ్యెను.

సర్వదా యదార్థములందు మునిగి తేలుచుండిన మైసూరురాజ్యమును పరిపాలించుట యందును, రాజ్యాదాయము వృద్ధిచేయుటయందును, ప్రజాహిత పరి

పాలన మొనర్చుటకు పూర్ణాయ్యగావించిన ప్రయత్నిములు అపారములు. అన్భవములు. కాలవశముననేమి, మన భువన్మధ్యవశముననేమి, టిప్పు పరిపాలనమున మైసూరుస్థితి యెట్టిదో నిర్ణయించుటకు దగిన యాధారములు దొరకకుండుటయు, జెలిసినవృత్తాంతములియు నాంగ్ల చరిత్రకారుల వ్రాతలనాండి వెలువడుటయు, నగుటకలెన పూర్ణాయ్య టిప్పుల గొప్పదనము చాలవఱకు మడుగుపడియున్నది. సులతానునకు ఎడతెగిని యుద్ధములకై వలసినధనమును సమకూర్చుటకును, రాజ్యాదాయమును వృద్ధిచేయుటకును, సాధ్యమయినంతవఱకు రాజ్యాంగపుఖిస్సులకి తగులుబడులు తెగ్గించుటకును పూర్ణాయ్య యనేకప్రయత్నిములు గావించియుండిను. కాని తాలూకా యధికారులును, జిల్లా యధికారులు నగు అమలుదారులును, యసుఫులును, విమూలయిన సుంకాదాయ మొత్తమునంతయు రాజధానికి బంపకుండ చాలభోగము ఎప్పటికప్పుడే హరించుచు తప్పులెఖల వ్రాయించుచుండుటకలెన మంత్రిపూర్ణాయ్య యనుకొనినంతి ఆదాయం వచ్చియుండి లేదు. ఆయినను ఆయనప్రయత్నిములు, వద్దతులు ఈకాలపువత్సాసీతిజ్ఞులకుకూడ నాశ్చర్యకరములయి యుండననుటకు సందియ మేమాత్రమును లేదు.

పూర్ణాయ్య యెంతటివర్తనశిక్షాదో, యంతటి నిరుపమాన ధైర్యసాహసములు

గల సైన్యాధ్యక్షుడు. సైనికుల ధైర్యముతో స్థిరచిత్తముతో, సభ్యులుముగ నెట్టి విషమవిస్థితులందును నడుపగల సమర్థుడు. ఒకప్పుడు కలముపట్టిన పూర్ణయ్య ఓడ్డము గూడ దాల్చి విశ్వసనీయుడైన దండినాథుడై కీర్తికెక్కెను. టిప్పు సుల్తాను అపజయము మీద నపజయము మొందును నందిగావనయందు చిక్కులు బడుచుండిన కాలమున పూర్ణయ్యమూలిన యనమాన ధైర్యము, యత్సాహము, మంత్రాలోచనము, సుల్తానునకు అత్యంత ప్రోత్సాహకరము లయ్యెను. నాల్గువేల యాదువందల అశ్వదళములకు పూర్ణయ్య అధిపతిగా నుండెను. ౧౭౯౨వ సంవత్సరమున కార్వ వాలీసునభువు టిప్పుసుల్తాను శిబిరములపై తుపాకిగుండ్లు వర్షముగారి పించుచుండ పూర్ణయ్య సైన్యములకు జీతభత్యము లీచువలసివచ్చెను. అంతట క్రమక్రమముగా నా దారుణఅగ్నివర్షము వృద్ధియగుటవలన పూర్ణయ్య పని కాటంకమయ్యెను. తన సైన్యమును ఫిరంగులను కాల్చ నాజ్ఞాపించుటకుగాని కదల్చుచుగాని యవకాశము లేకుండపోయెను. ఆవిషమనమయమున సుల్తాను సువర్ణభాండాగారము నంతయు నొక చిల్లిగవ్వయైన శత్రుహస్తగ్రాసము కాకుండ దాటించి దాచు తలచియుండెను. పూర్ణయ్య ధనమునంతయు నంచులలోనికి నెక్కించి లొట్టియమీద వైచి చల్లగా నావలకు దాటెను. న్యాయముగా నంచులకు వరహాలెత్తించి మూతులుబిగియగట్టించిపీళ్ళు వేయుచునవసరమైన పూర్ణయ్యకు తుపాకిగుండువలనప్రబలమైన

గాయము లగిలెను. అబాధ కోర్చియు లేవ జాలనంతటి గాయము తగిలినను మంత్రి పూర్ణయ్యనెత్తిపెనుండి కప్పరిప్రస్థం గిగుండ్లను తుపాకిగుండును ఎవరునును బాక్కనమును ఒక డబ్బెచ్చనను బోకుండ సంజనగుడి సురక్షితముగా కేర్చెను. వేరొకనాది ౧౭౯౩వ సంవత్సరమున శ్రీరంగ పట్టణము బ్రిటిషు సైన్యములచే గొట్ట సైహితులయొక్కయు సైన్యములచే గొట్టడింపబడి యున్న మయమున సర్దారు పూర్ణయ్య నాల్గువేల యాదువందల అశ్వదళముతో కరిపట్టుకును వద్ద స్థూమార్లు సేనానిశిబిరమును పిరంగిగుండ్ల ముంచి తగలబెట్టి సిద్ధమయ్యెను. సర్దారు పూర్ణయ్య ధైర్యసాహసములను యుద్ధకౌశలమును దిలకించిన నాంగ్లేయులు అచ్చెనువంది టిప్పుసుల్తానుతో సంధిషరతులు మాట్లాడుకొనువేళ నాతని మాట ఖరారునకై సుల్తాను యాంతరంగిక మంత్రులలో కమిషనరీక్, సయద్గఫూర్, మీతు నదక్లతోబాటు, సదాకారు పూర్ణయ్య మగూడ కొదువగానుంచవలసివదని కోరి యుండిరి. ఈవిషయ మొక్కటియే పూర్ణయ్యగారి సమీకౌశలమును జాటజాలినది. ఈయన ధైర్యసాహసములను గూర్చిన విశేషాంశములు ఎన్నియేని గలవు. వేయేల శ్రీరంగి పట్టణము శత్రువులచేతి బడినదిగునాత, సుల్తాను, తనయులు ఇతర సర్దారుల తనయులు ముందుగా విజయుల శరణుజొచ్చి ముండిరిగాని, కడఁకిరజుకునుసర్దారుపూర్ణయ్య మాత్రము శత్రుసన్యాసముగా వించియుండ లేదు. (ఇతమము)

ఉ. ఎక్కడనుండి వచ్చితిమొ
యోగికి. ట కొనుయెవ్వరి
నిక్క మెరింగి చెప్పటను
నేచ్చినవారలుగారు ధాత్రియం
దక్కట దీనికి దుదయు
నంతము నిట్టివలంచు దోచదీ
ఫక్కిని నీ యాతిగలు
వచ్చుచుపోవుచునుంటి మెంతయున్
ఉ. ఎవ్వరు బోవలేరలయ
తేంద్రియము దెరదాటిలోనికిం
దెవ్వరు నీరహస్యమును
నేర్పడజెచ్చరు శాశ్వతంబుగా
నివ్వకు ధాంతరంబున వ
సిండుట గమ్యతలంబు కాని యీ
నెవ్వగ నెద్దగాధవలె
నగ్గిలుచున్నది చెప్పవచ్చినన్.
* మ. ఇదియే సత్యమటన్న వాదతరు వెం
తేవృద్ధికాలేదు, త
త్పదమందెవ్వడు నేగలేడు నొక ప
ల్కు శాంతిహస్తంబుమో

పి దినంబెంతయు బుచ్చునిన్నటివలె
వీక్షింప తేవైన నే
లోదినంబట్టులెబోవు నీ స్థితులు ని
ట్లేయుండు నన్నా శృకున్.
చ. శరణినిగోలు వివ్యయుచు
జ్వాలచుబోలిన జ్ఞానదీప్తియున్
బరగినవార లీ శ్రిత
భాసురగాధ మహాంధకారబం
ధురతమా కణ్ణుగడుచు
త్రోవనెటుంగక కల్పనాకథా
భరితివిచిత్రవాక్యములన్
బంకుచు నిద్దురగోయిరెంతయున్
చ. చదువుటమాన లి దెదను
శాంతిఘటింపినవేళలందు నే
యదనునన్; గానికొన్నిటి ర
హస్యమువీడక పెద్దసంకయా
స్పదముగనుండి పోయినవి
భావమునందలిపోల్చిమాడగా
విదితములయ్యె నేటికొక
వీనమెటుంగనటంచు రూఢిగన్.

* ఈఉమర్ ఖయాం అనునది కవిపేరు. ఈతడిప్పటికి 9 వందలయేండ్లకు పూర్వము పెరిషియాదేశ
మున నైషాపురమున జనించిన మహాకవి. ఈతడు మహమ్మదీయుడైనను ముతినగ్రహదాయముల ముల్లఘించి
క్రొత్తగ చార్యాకమతమునంటి యొకమతమును స్థాపించి తిస్సంబంధమైన భావములు కుప్పిడిప్పలుగా వ్రాసి
లోకమును తాముమాటుచేసి నెనెను.

ప్రముఖమీరిని గ్రంథమున నుమారు 9 వందల పద్యము లగుపడుచున్నవి. విషయముకంటే కథలు
లేవు. ఈతనిదురదగానైన భావము లగ్ధముచేయుట కన్నియో వ్యాఖ్యానములు బయలుదేరినవి. ఈతని
విత్తమున కంతర్యాభ్యుదయ. ఈతనిచరితము ప్రత్యేక మొకగ్రంథమగును.

* నామకమే సత్యమన వాదము మృత్యుమరణోపాల్పివాడు అది కాఖలుగావృద్ధికాలేదు. ఆమొర
దురాటిఃకొమ్మపై (శాంతిహస్తము) అనగా=అజ్ఞానము నిరాశయను చేతులు మోచి కాలమువృధచేయు
చున్నాడని యర్థము.

[ఒక భాషాభిమాని]

కోటికి ముగ్గురు పదిపదునైదు సం
వత్సరములనుండి క్రొత్త తెనుగు ప్రాత
తెనుగు శబ్దము లీయంద్రదేశముం దెల్ల
డలఁబడుచున్నది. వివిధగూర్చి య
నేకస్థానముల ననేకవిధముల మువవ్యా
నము లీయబడియున్నవి. పెక్కురు తమ
తమ గుర్తిప్రాయములను తెల్పిచిన్న పుస్త
కములలో బ్రకటించి వ్యాసంపాదేయు
చున్నారు. వార్తాపత్రికలగూర్చి నేజె
చెప్పి నపవరము. కాని యీదావా
తీర్మాన మిదివఱకు గా లేదు. ఇంకొక
వది తీర్మానమునకు వచ్చునా? వచ్చిన
పట్టి తీర్మానము తిరుగ బహిలు లేక నిలు
చునా? ఈదావా తెనుగుదేశమను కోర్టు
లో దెనుగుపండితులను వ్యా గాధికారుల
యొద్ద తీర్మానము కానున్నది. కనుక నిం
దలి ముఖ్యసాధాంతములను నాకుఁగోచి
నటు లిచ్చట వివరించెదను. ఆరారాంశ
మాలు నిలిచిననుడల దావాయంతయు నెగ్గి
నట్లే యూహింపవచ్చును.

అందునను సారాంశములు దేల్చుటకు
ముందు దావాస్వరూప మెట్టిదియో, క్రొ
త్త తెనుగున నేమియో, ప్రాత తెనుగున
నేమియో, నానివాని పరిమితు లెంతయో
నానము గ్రహించుట మొదటిపనియై
యున్నది. అట్లుచేయక వీటిలో గేదెనుంచి
దేవునాడునట్లే వీరిసాంఘికయాహులు వారి

మనస్సులతోనుంచుకొని పైకి వాదములు
చేయుచు నొకరు చెప్పునది వేరొకరువివేక
వినినను బోధపడునునొక బోధపడినను
దానికిగాక తాఁబట్టినకుండేటి మాడి
కాళ్ళచి గట్టికట్టుకట్టి విశించినాదములు
సేయుట యూహింపుటయే కాని నేఱిండు
కాదు. వెట్టివివిధంగాని పెండ్లికానరదు.
పెండ్లి యునునగాని కట్టకుమరదనునట్లు
క్రొత్త తెనుగువారు దెప్పకంకితులు బోధ
పడినగాని దానియందు బుద్ధిపుట్టును. ఆ
తెనుగునాడుఁ గొంతయైననుదివిప్పినంగాని
యవిబోధపడవు. ఇట్టిగట్టిచిత్తు మనకిప్పుడుతల
స్థించినది. ఏలన మున్నెకమారు బ్రహ్మశ్రీ
పురాణవంశ మిల్లయశాస్త్రిగారు మ॥ సెట్టి
లక్ష్మీనరసింహముగారు క్రొత్త తెనుగుతో
రచించిన గ్రీకుమత్తులయందు దనేక తత్వము
పదములను వాడినియు నట్లు వాడినవారి
క్రొత్త తెనుగేమి రుచియు నాడేరనిది. ఆ
యనకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా సెట్టి లక్ష్మీనర
సింహముగారు విశ్వకువరములు నాడ
వచ్చునా కూడదా యనవది మానాదమా
కాద య్యా ఏమారు తత్పినుపదములు నా
డునది. లేక కేవల సంస్కృతపదములు దె
చ్చి కుప్పకుప్పలుగా కరిపింపుడు దాని
తో మా కేమియు సంబంధము లేదని
దీనివలననే యొకరి యభిప్రాయము లొకరి
కింకొకరును బోధపడ లేదని స్పష్టమగును

న్నది. కనుక సంగతియేమియో జాగుగఁ దెలిసికొనినపిదప నునవాదములు నెఱపి యేదియేని యొకవిధానము రావచ్చును.

క్రొత్తతెనుఁగు పక్షమువారియొద్ద కుఁ బోయి అచ్యుత! మీరు నిరసింపుదు న్ను ప్రాతతెనుఁ గెట్టిది? దాని యందలి బోషము తెప్పి? దానియందు మీ కింత యవహ్యము గలుగుటకుఁ గారణ మేమని మన మడుగవార లొక్కపెట్టున ప్రాత తెనుఁగు చచ్చినభాష మాక్రొత్తతెనుఁగు బ్రతికియున్న భాష ప్రాతతెనుఁగు పూర్వ మెన్నఁడోప్రట్టి పెఱిగిననాడు మాటాడునది యిది నేర్పుకొనుటయవలకట్టననుముదిక వేళ క్రమపడి నేర్పుకొన్న నునిప్రయోజనముని కంఠోక్తిగా వాదించెదరు. ఇకను ప్రాత తెనుఁగు పక్షమువారియొద్ద కరిగిమహాను భావులారా! క్రొత్తతెనుఁగు వారివైనేల మీకింత యాగ్రహము వారిభాష యెట్టి దని మీయుద్దేశమని యడుగ ఫీఫీ క్రొత్తతెనుఁ గేమిటి వారినెత్తి తెనుఁగుగాని, యది యొక భాషనూ, తప్పత్రాగి యొడ తెఱుఁగక యిచ్చవచ్చినట్లు ప్రేలు త్రాగుఁ జోతుల భాషయది దానినెట్లు గ్రంథస్థము గాభింకవచ్చునని చిట్టులున్న లాడుచు ముఖము చీదరించుకొందురు. మఱికొంద లు విద్యస్థులుగా నున్నవారినివిషయముఁ గూర్చి ప్రశ్నించినవారుచీకాకపడక నెమ్మదితోఁ జిటునప్రస్ నవ్వి క్రొత్తతెనుఁగు ప్రాతతెనుఁగును వాదమునకు తెలఁగోక

లులివనియు వీరివీరి యభిప్రాయములను నిరపఱచుకొనుటయు ఏవని వట్టినవట్లు వారు నెగ్గించుకొనుటయు వంతములు పూని యభిప్రాయములవారుచువాదించు చున్నారే కాని మఱియొకటి కాదని వప్రస్థ లాటక్రింద వీరివాదము నంతయు నెగతా లించెయుచుదు. ఇట్టి భిన్నాభిప్రాయములు మనలో మనకే గలుగుచున్నవి కనుక ప్రస్తు తమునిష్పక్షపాతముగా గుగభిన్నానమువదలి దేశమునకును భాషకును మేలుచేయు వలె నని నీక్రిందియంశములను గూర్చి మనము చర్చింపవలయును. వానినే సారాంశములుగా సయితము గ్రహింపవచ్చును.

1 ప్రాతతెనుఁగినగా ప్రాతతెనుఁగు వారి యభిప్రాయ మేమి?

2 క్రొత్తతెనుఁగినగా క్రొత్తతెనుఁగు వారి యదాధఃస్థాపన యధఃమేమి?

3 ఈయభిప్రాయములవాఁకి యేమే యంశములలో భేదముగలదు?

4 ప్రాతతెనుఁగును విడిచి క్రొత్తతెనుఁ గునిక్కుదు పాఠశాలలో బాలురకు నేర్పుటకున్న యవసరమేమి?

5 క్రొత్తతెనుఁగున వ్రాయుచున్న బాలురు క్రొత్తతెనుఁగు వారి యుద్దేశము ననుసరించి వారి నిబంధనలకు లోబడియే వ్రాయుచున్నారా?

6 ఈక్రొత్తతెనుఁగువలన బాలురకుఁ గాని భాషకుఁ గాని విజయమున మేలు కలుగునా?

7 క్రస్తుశుభ్రునిననుసరించి బాటరను భాషకును నష్టములేకుండ చేయుటయెట్లు? పై నువహరించిన యంశముల నే దింటిని మనము బాగుగా నాలోచించి యే దియో యొకటి స్థిరముకొన్న యెడల నీ క్రొత్త ప్రాత తెనుగుల వివాదము సమాప్తముకావచ్చును. కనుక కాలయా వసముసేయక మొరళిసంగతి నెత్తుకొనవలయు. ప్రాత తెనుగును గూర్చి క్రొత్త తెనుగువారి యభిప్రాయమును వింటిమి కాదు. ఇక ప్రాత తెనుగునా దెట్టియదేశములో నున్నారని ప్రాత తెనుగునగా నది యొక భూతిముకాదు. విశాచముకాదు. మీద పడి కొట్టెను. కిరినదు. దానిని దొలగించుటకయి నొంటినమువా రను మూర్ఖులు సాహాయ్యముకొరచెను. ప్రాతవస్తువులు పశ్యమనునట్టిది సర్వజనశ్రేయోదాయకమయి, ముందు మన పెద్దలందఱు మంచి దని యేర్పడిచి, యవలంబించి, ప్రయోగించి, బాగుగా నలుగఁగొట్టిన బాట గాని మఱియొకటికాదు. అది ప్రతి మనుష్యునకును వాని యచ్చవచ్చిన స్వేచ్ఛనీయక, రోగిని వైద్యుడు నడపుకొని గొన్ని నిబంధనలకు లోబడి జాగ్రత్తగానుండును. దానివలన మనుష్యుడు స్వతంత్రముమాని తన యిచ్చవచ్చిన నడములను దెచ్చి భాషయందు గ్రుచ్చి భాష నపవిత్రముసేయక మనకంటె విద్యయందును బుద్ధియందును బెక్కుమడులధికుని పేరొందిన పూర్వపునీత్యులు పండితులు మొదలయినవారందఱు చేసిన కట్టుబాట్లకు లోబడి భాషయందు

క్రమమైన మార్గమున నడచును. బాగులూ! అట్టి మంచిమార్గమును దెలిసికొని దానియందు నడచుట తప్పా? సంఘములోని జను లిచ్చవచ్చినట్లు ధర్మాధర్మవిచక్షణలేక సంచరించిన నానంబుమెన్నటికైనా భిన్నుద్ధి నొందునా? నా భూభిన్నుద్ధి కై ధిక్కాస్తానుసరింప వలెవశ్యమగుదా! అట్లే భాషాభిన్నుద్ధిని భాషావిత్తాకును భాషనుంపగించు వ్యాకరణాస్తానుసరింప వలెవశ్యమని నడుపువారెన్ని గూడలున్నవారు కావలయును! ఈ ప్రాత తెనుగు నందును సంస్కృత సహాయములు క్లిష్టాధికములు మొదలయినవి మాని చొక్కి మృదుమధురములయిన తేలిక పదములతో పెద్దలు నిరూపించిన ప్రకారము సబంధ నలకొడంబడి వ్రాయఁగూడదని యెవరైన నిర్బంధము పెట్టిరా? అట్లు వ్రాసి లోకాల కమిలోపకారముసేయుచున్న మహాభావులు లేరా? ఇందుకు తార్కాణముగా బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్రి లక్ష్మీనృసింహముగారి పుస్తకము లీ గూంధదేవియనా దా బాలగోపాలము బోధపఱచు హృదయ రంజకమాలె వేయినోళ్ల నాతని వైద్యధ్యమను గొనియాడునట్లు సేయుచున్నవికావా? ఆయన పుస్తకములన్నియు ప్రాత తెనుగుననే వ్రాయఁబడియున్నవికదా! ఇది యే ప్రాత తెనుగునగా నధికము. ఇదియే క్రొత్త తెనుగువారి కుక్కిరిబిక్కిరియై యున్నది. అప్పుడు నాలుకకు రుదిగానుండి కడుపున బాములు పట్టించు లడ్డుడకంటె చేసే రోగ్యకరమైన చెదెట్టివారికే కుక్కిరిబిక్కిరియగుటసహజమేకదా! (నశేషము)

ఆంధ్ర సారస్వతము

[అయ్యలు సోమయాజులు పేటటసుబ్బారావుగారు ఎమ్. ఏ. ఎల్. టి]

ఆంధ్రభాషాభియానులా రా!

ఆంధ్రవాక్యమును సింహావలోక
నముగా పరిశీలించి విమర్శనను నేమొ
నూర్చుముగా చెప్పట నాభిప్రాయము.
తెలుగుగ్రంథము లన్నియు సమగ్రముగా
పతి దిగువతోపములను విమర్శించు నానా
నీయులకే వర్ణనకాలములో వర్ణనము నేర్ప
టిలి నానా భాషలు దుర్లభములకై నా నా
విషయములను సుపరిశీలించుము.

ఆంధ్రభాషాభిప్రాయము ప్రసీదము
నకు అనువైన ఆంధ్రభాషాభిప్రాయము
నూటలనే ఒకేపాఠము లావేధ్యము
కుపయోగించ నవసరము లేదు. వాక్పాఠ్య
లచే నూర్చుముకు పేరుపొందిడి. అయి
నను మొదటనుండి తెలుగున గ్రంథములు
వెలువడకపోవుటకు కారణ మూహ్యము.

నన్నయమె ఆంధ్రపద్యరచనకు ప్ర
థముడని కొందఱి అభిప్రాయము. మొదట
ఆంధ్రకవులుండిరినియు ఏలకొ వారు గ్రం
థములను వ్రాసి ప్రపంచమున కీయకుంకి
రనియు కొన్ని భావయ్యెననియు ఇతరు
లనుకొనుచున్నారు. నన్నయకు పూర్వము
నన్నిచోడు ఉండెనని నాజికొందఱి ఊహ.
మహాత్మాజీయులచే ధ్వంసము చేయబడెనని
కొందఱు ఊహించుచుండిరి.

ఏది ఎట్లునువను నన్నయభారతమె
తెనుగులోని మొదటిగ్రంథము. గమహిమిన్

వాగనుశాసనమును నృజియించెన్ అను
రానురాగభూషణుని నలుగు కొంతవరకు
నిజమొ నన్నయ భారతమును నిర్మించి
తెలుగుపద్యములను వ్రాయుటకు మొద
లిడకపోయినను గ్రంథములను ఆంధ్ర
లోకమున తెలుగు కవయిత్రులతోటిచిన
నామోహముకలిగి. ఆంధ్రవాక్యము పాద
సంఖ్యలో భేదములు కలెననియు నన్నయను
చును నాభిప్రాయము వర్ణనములు వ్రా
యిడినది. అయి గ్రంథములలో దేశకవిత
లన్నియు చేరి గుర్తించి నన్నవిషయం
లలో నన్నయతోట నన్నయను పూర్వ
లగ్రంథములను నన్నయగ్రంథము అనివాదము
చేయుచును ద్వారమునకు పూర్వగ్రంథము
నన్నయ భారతము బిరుద్దోరము నారం
భించి అమోహము కలెననియు నాప మబ్బి
ఆంధ్రములో మొదటి కావ్యము రచించి
దేశమునకు ఎక్కువ ఉపకారము చేసెను.

లక్షణముండియు కవితముండియు
ఆంధ్రులు కావ్యములను ఏలవ్రాయలేదో
చూడెను. మతగ్రంథము లన్నియు బ్రా
హ్మణాధీనమై యుండు. అవి సంస్కృతము
లో నుండెను. గీర్వాణభాష నభ్యసించి
వానిని వ్రాచుట సులభసాధ్యముకాదు.
కాబట్టి గ్రంథములన్నియు గోష్ఠ్యముగా
రక్షింపబడుచుండినవి. విద్యాధకులు దేశ
భాషను వృద్ధిపఱచుటకు పరిశ్రమించలేదు.

దేవభాషనే పరమావధిగా నెంచుచుండిరి. బ్రాహ్మణేశ్వరులకి సాధ్యములగు పద్ధతులను అవలంబించుచుండిరి. దావశాసనములను సయితము గీర్వాణభాషలోనే వ్రాసిరి. నందమపూజిశాసనము యద్ధమల్లునిశాసనము లయినను పూర్తిగా తెనుగున లేవు. శాసనములనాటికి ఆంధ్రులకు స్వభాషాభిలాష పుట్టుచుండెను. తెనుగుకవిత్వావృత్తి వ్యక్తమగుచుండెను. విద్యావంతులుపద్యములను వ్రాసి ప్రకటింప సాహసించిరి. పైనుడివిశాసనములె దృష్టాంతము.

ఇంతియ కాక జై నెబాద్ధమత్తములు మతప్రచారము గావించుచుండిరి. మౌగధ్యాది నాడుక భాషలలో మతగ్రంథములను వ్రాసి ప్రజల చిత్తముల నాకర్షించుచుండిరి. దక్షిణహిందూ కేశమున కూడ ప్రచార మారంభించుచుండిరి. మతము నుద్ధరించు సమయము దాక్షిణాత్యులకు తటస్థించెను. కాబట్టి మరివిషయములు స్వభాషలో వ్రాసిన గాని వీలులేదు. లేని యెడల మొదటికే మోసమువచ్చునేమో.

దేశభాషలు వృద్ధి నొందుసమయమే తెంచెను. దేశస్థులగు పండితులకు స్వభాషాభిమానము హెచ్చునయ్యెను. మరి ధర్మములను కులాచారవిషయములను నీతులను బోధించు గ్రంథములు వెలువడవలసిన తరుణము తటస్థించెను. పంచమ వేదమును ప్రసిద్ధిగాంచిన భారతమును దేశభాషలో వ్రాసిన అన్నివిధముల బాగుండు

నని తలచి భారతాంధ్రీకరణ మారంభమయ్యెను.

కాని నాటికపులు సంస్కృతపండితులు. శాస్త్రముల నభ్యసించిరి. సంస్కృత భాషాకట్టబాటను సాంస్కృతిక ఛంక్ర విషయములను గీర్వాణభాషాపదములను తెనుగున నిరాఘాటముగ నుపయోగించుచుండిరి. సంస్కృతసాంప్రదాయముల ననుకరించుచుండిరి. ఉత్కలప్రగ్రంథము లన్నియు గీర్వాణభాషయందునుటచే నాఢకులు వానిని స్వభాషలలో తర్జుమా చేయ యత్నించుచుండిరి.

కాబట్టి ఆంధ్రమున మొదట రచింపబడిన గ్రంథములు భాషాంతరీకరణములును పురాణములును. వానిలో మొదటిది నీ. “ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రాబని

యధ్యాస్మివిగులు వేదాంతమనియు
నీతివిచక్షులు నీతిశాస్త్రంబని

కవివృత్తులు మహా కావ్యమనియు

లాక్షణికులు నర్వలక్షణంబనియును

నైతిహాసకు లితిహాసవానియుఁ

బరమపౌరాణికుల్ బహుపురాణనముచ్చ
యంబనిమహిఁ గొనిచూడుచుండ”

(భారతము)

భారతాంధ్రీకరణము నారంభించిన మహాత్ముడు నన్నయ. ఇతను రాజరాజనరేంద్రుని ఆస్థానకవి. ఉభయభాషాపండితుడు. నిర్దుష్టముగ కవనము చేయగల ప్రతిభాశాలి. వాగ్ధనుశాసన బిరుదాంకితుడు.

ఆంధ్రవాఙ్మయ సౌధనిర్మాత. నన్నయ భారతములోని ఆదినభావర్యములును అరణ్యపర్వములో కొంతవఱకును తెలిగించెను.

నన్నయభారతమును పూర్తిగా ఆంధ్రీకరించుటకువలుపురు పలువిధముగపలికిరి. నన్నయ కిపర్వములనుప్రాసెనవతిక్కనధిరాటపర్వాదిని “మూడుకృతు లాంధ్రకవిత్వ విశారదుండు విన్యాదయితుడొనర్చె మహితాత్ముడు నన్నయభట్టు దక్షిణ” దీనికి వలుపురు వివిధముగ వ్యాఖ్యానములుచేసిరి. రమారమి అని కొందఱిగముచేసిరి. తిక్కనసోమయాజి స్పష్టముగా ప్రాసియుండగా నందేహమురా కారణమేమి?

భారతాంధ్రీకరణమున నన్నయకు నారాయణభట్టు సాహాయ్య మొనరించెనని చెప్పబడియున్నది. దీనికి కృష్ణుడు ఏమిచేయకయున్నట్లు నారాయణభట్టు ఉండెననెడి ధ్వని స్ఫురించవచ్చునని కొందఱి యభిప్రాయము. కృష్ణుడులేనిది పాండవులకు జయప్రాప్తికలుగునా, కృష్ణసాహాయ్యములేనిది పాండవులకు యశోప్రాప్తియుండునా రంధ్రాన్వేషణము పెడఅర్థములు వీయ మొదలుపెట్టిన లోటులేనివారెవరు. నన్నయకు నారాయణుడు తోడ్పడుట నిజమే. అతనే చెప్పుకొనునపుడు దానిని విశ్వసించుట మనవని.

నారాయణసాహాయ్యమున నన్నయ భారతము నాంధ్రీకరించుటలో మక్కి

మక్కి తయారుచేయలేను. మూలము ననుసరించి తెలిగించెను. అవసరమగుచోట్ల మార్పులుచేసెను. కవనమున కనుకూలముగ విశేషములను వాడెను. భామంత్రీకరణములో ముఖ్యాభిప్రాయములనైకై కొనిన బాగుండును. కాని అసలుకు సరియగు సకలతయూచేయుటకు సిద్ధపడుట చాల కష్టము. చేసినను కృత్రిమాకారమును పొందునుగాని ఆకృతి ఇంపుగా గాన్పించదు. నన్నయభట్టే కాదు సంస్కృతమాను తెలిగించిన ఆంధ్రమహాకవులందఱును అవసరమగుచోట్ల స్వతంత్రముగా నుండిరి.

వాగనుశాసనము భారతమునుప్రాచీనులలో కళాకాశలమును చూపెను. సంస్కృతభాషాపాండిత్యము నమగ్రముగ కలిగియుండుటచేనన్నయ సంస్కృతపదములను మెండుగా నుపయోగించెను. సంస్కృతపదభూయిష్టమైనను ఇతనివైలి కఠినముగా నుండదు. రానురాను కవులు సాంస్కృతికదీర్ఘ సమాసములను వాగాడంబరముకొఱకుపయోగించిరి. నన్నయప్రయోగించినవానియందు అట్టిదిలేదు. ఒక్కొక్కచోటతిక్కనవాడినతెనుగుపదములేనన్నయ ఉపయోగించిన గీర్వాణపదములకంటె కఠినములుగ నుండును. నన్నయసంస్కృతపదములు అడంబరముగా అగుపించినను అర్థవిషయమున అటుల ఉండవు. అర్థకాన్వయమిట్టివట్లు ఉండదు.

1. భారతి భారతిశుభగ

భస్తివియంబులఁ జేసి ఘోరసం
సార వికార సంతమన
జాల విజృంభమువాపి సూరిచే
తోరుచి గాబ్జబోధన ర
తుండగుదిప్రవరాశ రాగ్నజాం
భోరునా మిత్రుఁగొల్చి ముని
పూరితు భూరియశోవిరాజితుఁ

2. సాత్యవతేయ విష్ణుపర

సంభవమై వివిధేష్వగాభి సం
గత్యుపశోభితంబయి జ
గద్విదితంబగు భారతీయ భా
రత్యులూప గౌఢము ని
రంతర సంతతి పూర్వసంపదు
న్నత్యభిప్రదిసేయు వినిసం
గొని నూడిన నెల్లవారికిఁ

3. ఆనారాయణ పాండవేయ

గుణ మాహాత్మ్యమలక్ష్యోత్సః జ
త్రానందం భానరించుచున్
జనుల కధాంశు ప్రకాశంబుతో
మానై సాత్యవతేయ ధీ
వనశిజన్మ శ్రీయహాభారతా
ఖ్యానాఖ్యాన్మృత సూతియొప్పు
నిఖిలాశుభాంత విధ్వంసియై

పై పద్యములలో సంస్కృతపదము
లున్నను అన్వయకావ్యములేదు. సులభ
ముగ ద్యోతకమగు అలంకారమున్నది.
సన్నయ జీవమయావకములనె వాడును.

శ్లేషముందు ప్రీతి లక్కువ. ఒకటిరెండు
చోట్ల శ్లేష నుపయోగించెను. అక్క
డక్కడ శ్లేషమున్నను సన్నయ శ్లేషార్థము
నూహించకయే పదప్రయోగము చేసి
యుండును. సన్నయ ప్రకృతివర్ణసవల్లను
యుద్ధవర్ణసమయంబునను, వీరరసము, క్రో
ధము చూపవలసినచోట్లను సంస్కృతన
మాసములనువాడుటయేగాక సందర్భాను
సారముగ అక్షరముల నుపయోగించును.

సభాపద్యమును—

“మదోద్ధుఁడై ద్రావణిట్లు సేసిన ఖలున్
దుశ్శాసనన్ లోకభీ
కరలీల వర్ణించి తద్విపుల వ
క్షుశ్చైర్గక్తామ ని
ర్భర ముక్త్యవతి సూనుచుండ నా
స్వాదింతు నుగ్రాకృతిఁ”

“.....

...యిద్దురాత్ముడు
ర్వాస మవీయ బాహుపరి
వర్తిత చండ గదాభీమాత భ
గోషరు తరోరుఁజేయుదు సు
యోధను నుగ్ర రణాంతరంబునన్”

పాత్రపోషణమున సన్నయ నేర్పరి.
పాత్రవతిమ ప్రత్యక్షమగునటుల విశేషణ
ముల నుపయోగించును.

“పరమవత్రివర్తక సభఁ ద
వస్వినిఁ బాండవధర్మవత్సి ధ

ర్మగత సమోనిశం బ్రకృతి

మానవభామిని గాఢలచి”

“పుణ్యతపోమయుండు ముని

పూజ్యుడు బ్రహ్మసమప్రభుండుబ్ర

హ్మజ్యుడు స్రావ్యపేజ్య జల

దాసితవర్ణుఁ శేషశిల్పిషా

రణ్యదవానలుండగు వ

రాశంవందనుఁ డేగుదెంచె ద

త్పూజ్యచయాన్వయావమును

బోలెగరంబుమనో మదంబుగ్గ”

ఖాండవ వన దహనసమయమున

కురియు వర్షము కల్పెగుర నున్నట్లు కా
స్పించుటకు

“ఉటుమును మేలుమునుఁ బిడుగులు

వలెగ నలుగడలఁబడనవారితప్పపుల్

గుటుకొనికురియఁగఁ బంచెను

మఱియును నయ్యనలుమీద మఘపుం

డలుకన్”

అ, లకారములు అనుకరణధ్వనులు

వాగనుశాసనుని వచనములు అర్థ

కాశిన్యములుకావు. వ్రకృతి వర్ణనలపట్ల

యధరంగము వర్ణించుతరి వీర్లు సమాన

మాల నుపయోగించును. సంభాషణనమ

యముప నుబధముగా వ్రాయును.

1 నీవు మాకు నుపకారంబు సేయ

నోపుదేని నేము నీకుఁ గ్రహక్రమంబునం

బుట్టువచ్చు.....

2 నీవరాక్రమంబునకు మెచ్చితి నీ

తోడి నఖ్యంబు నాభిమతంబయినయది

నాతిపంబునం బడయంబడిన చాక్షుషీ య

ను విద్య సీకెచ్చెన దీనిం దొల్లి మనువు

వలన సోముండు వడసె.....

3 నాగకన్యక యర్జునుంజూచి ద్రు

వదరాజ పుత్రీయందు మీచెసిన నమయం

బును భవతీర్థాగమన నిమిత్తంబును వ్రతం

బును నెఱుంగవితానఁ గాను.....

అరణ్యపర్వములో నన్నియ కవిత్వ

మంత పట్టుస్వముగా లేదనియు రోగబాధ

చేతనో చిత్తవైకల్యముచేగనో బుద్ధిబలము

తగ్గియున్నప్పుడది చేయబడియుండవచ్చు

ననియు వీరేశలింగముగారు వ్రాసిరి. కాని

దీనియందు యాదార్థ్య మంతగా లేదు. న

న్నయ భారతాంధ్రీకరణపు విషయమగు

పుక్కిటిపురాణములను బట్టియు అరణ్యపర్వ

రచన అనుంగళికరమనెడి వదంతి ననుసరిం

చియు అరణ్యపర్వములోని కవన మంత రన

వంతముగా లేదని పంతులుగారు వ్రాసి

యుండురేమి. అరణ్యపర్వమున వచనము

లు ఎక్కువగా నుండుటచే పద్యములు వ్రా

య శక్తిచాలక గద్యలనే వ్రాయు తటస్థి

చెనని కొందఱియూహ. అరణ్యపర్వములో

చాలవలెకు ధర్మములు, సంవాదములు,

పుణ్యపురుషుల చరిత్రలు చెప్పబడియున్నవి.

వీనికి వదనమంతయునుపుగా పద్యముండ

దని నన్నయ తలచియుండవచ్చును. పద్య

ముకంటె గద్య సీరసముకాదు. భావము

ప్రధానము. (నాలుగు గణములను నేర్పి యుతికొఱకు ప్రాసకొఱకు అక్షరములను తుద్దించియు సాగదీసియు వ్రాసినంత మాత్రమున పెద్యము కానేరదు) దీర్ఘవర్ణములు ధర్మవిషయములు ఆధ్యాత్మికవిషయములు వచ్చుచోట్ల కవులందఱు విచరము నులుపుగా నుండువని తుచుకొనింతురు. అంత మాత్రమున వానిప్రతిభకు కళంకములే చుట న్యాకుముకాదు. నన్నయ వ్రాసిన

అఖరుపద్యమొకటిచదివిన అదిని కవిత్వపు విగిత్యనేరని యూహించక ఛేదితము.

నన్నయ భారతమొకాక న్యాకరణ మొకటి వ్రాసెననియు ఆకారణమున నా గమకాసన బిరుద మీకుబహిష్కరణయొ కొండఱి యూహ. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయకృతిముకాదనియు నన్నయ కృత కానవిరుదనుండుకు రా లేదనియు విమర్శకులు వ్రాసియుండిరి. (నశేషము)

నైజాంగవర్షేయలోని హైద్రాబాదు ఆర్షవిచారశాఖ

[కంభంపాటి అప్పన్నశాస్త్రిగారు]

హైద్రాబాద్ నందు నైజాంగవర్షేయములు వా రీశాఖను క్రీ. శ. ౧౯౦౪ నంబరాష్టాపించి నిజాంరాష్ట్రమునందలి ప్రాచీనవస్తుచారిత్రయందొక మాలవశకమును కల్పించిరి.

పూర్వమునుండియు నిజాంరాష్ట్రమునగల ప్రాచీనవస్తుపరిశోధనయమై నైజాంగవర్షేయమువారు తగిన శ్రద్ధకు గవరచుచునే వచ్చిరి. కాని ప్రత్యేకశాఖ మొకటి లేనికారణమున ఈవిషయమై అంశగా పని జరిగియుండ లేదు. యంతవరకు ప్రాచీన వస్తుపరిశోధనమొర వ్యవహారమున తయు పబ్లిక్ పర్సనల్ డిపార్టుమెంటు (P.W.D) కొండనే యుండెను.

ఈ రాజ్యమునకు దొరికిన ప్రాచీన వస్తుసామగ్రి విమాత్రము జూలొయి రాజ

ధానికి జెందిన ఆర్షవిచార పరిశోధకునివద్ద నామమాత్రముగా నుంచబడియుండెను. ప్రాచీనకట్టకములను మంచినీటిలో నుండుటకై పబ్లిక్ డిపార్టుమెంటువారు యెంత శ్రమి నలిపియున్నను, ఆవిషయములందఱు శ్రద్ధగల విదేశీ మపరిశోధకులు మాత్రము వానివిషయమై ఇంకను ఎక్కువ శ్రద్ధగఱవి వానిని మంచినీటిలో నుంచుటకు నైజాంగ వర్షేయమువారిని హెచ్చరించుచు వచ్చిరి.

నిజాంరాష్ట్రమున గల పరిశోధన కార్యమునందు పాల్గొని ఆవిషయములను గురించి అనేక చారిత్రకసంగతులను తమ తరవిషయములను బైటబెట్టినవారిలో ఉండివారు గలరు.

1 నర్ చార్లెస్ మాలెక్. 2 కర్నల్ ఫైన్. 3 కర్నల్ మెహ్తాబుల్ యిల్.

4 కేప్టెన్ విల్. 5 సీర్. 6 వేల్స్.
7 ఫెల్గెన్. మొదలగు నొకేంత ప్రాచీను
లును. 8 కేప్టెన్ బిల్. 9 జాన్ గ్రీన్.
10 లేడి హేరింగ్ మొదలగు ఆధునికు
లును నై యున్నారు.

వీరందఱును పై న వ్రాసినట్లు నిజం
రాష్ట్రమునందు గల ప్రాచీనవిద్యార్థులను
ఔత్తరీయము గట్టిపఱచుచేసి అనేక నూతన
విషయములను వెల్లడిపరచి తర్వాతి పరి
శోధకుల కెంతయు సహాయముచేసిన
వారై యున్నారు.

నిజం దొరతనమువారిచే నియ
మింపబడిన వారిని తిలకించుచేసిన ఈక్రింది వా
రిని ఈ సందర్భమున పేర్కొనవలసియున్నది.

1 నవ్యాలు సయ్యకు వ్రసేను బె
ల్లామ్ గారు. (వీరు వ్రాసిన గ్రంథములేరు
హిస్టారికల్ అండ్ డిస్క్రిప్టివ్ స్కెచ్ ఆఫ్
హిందూ. హిందూ నైజామ్ సామంత్యమును)

2 అవురంగాబాదు గజటియర్
అను గ్రంథమును అనేకులు కలసి వ్రాసి
యున్నారు.

ఇండియా దొరతనమువారిచే నియ
మింపబడిన మిస్టర్ హెచ్ కజెర్నగారు
నిజం రాష్ట్రమును గల చారిత్రిక స్థానముల
పట్టిక ఆయా స్థల విశేషములను సంక్షిప్త
ముగా తెలుపుచు వ్రాసియున్నారు.

మొదట వ్రాయబడిన పరిశోధకుల
హెచ్ బి కలువిని నిజం దొరతనమువారును
ఇండియా ఆర్షవిచారశాఖాధ్యక్షులగు సర్
జాన్ మార్షల్ గారిచే ప్రత్యుత్తరములు

జరుపగా బెంగాలు విద్యాశాఖకు జెందిన
మిస్టర్ జి. యాబ్రాహీగా కీమేరు తెలుపుచు
వీరిద్వారా ఆర్ష విచారశాఖాధ్యక్షులము
కొనసాగింప వారు సలహానిచ్చిరి.

మెంటే నైజాం దొరతనమువారు
ఆ 1914 జూన్ 7 వ (22 ఆమెర్సాను
౧౩౨౩ ఫసలి) నాడు ఆర్ష విచారశాఖ
యొకటి నిర్మింపబడినట్లు ప్రచురించి ఆశా
ఖకు-పై న వ్రాసిన జి. యాబ్రాహీగారికి సూచ
రింపబడింట్లుగా పనిచేయు నాహ్వానించిరి.

మిస్టర్ జి. యాబ్రాహీగారును ఆ 1914
మే 1వ తారీఖున తాము పనిచేయు
చున్న రాజమాహి కళాశాలనుండి విరమ
బడినవారై ప్రాదరాజువారును వచ్చి
ఆ 1915 జూన్ 27 వ తారీఖున నైజాం
దొరతనమువారి అనుమతిపై ఆర్ష విచార
శాఖయందు సూకరింపబడింట్లుగా ప్రవే
సిందిరి. వారీశాఖయందు చేయవలసిన
కార్యనిరూపణచేసి దొరతనమువారు వారి
కొక ప్రత్యేక అఫీసును కల్పించిరి. వీరికి
సహాయముచేయుటకుగాను కొందరు ఉ
ద్యోగిస్తులను యేర్పాటుచేసిరి. వారిలో
మిస్టర్ అతావుర్ రహిమా గారినిగూ
ఱుగాను యం యి. ప్రావీణ్ గారిని టైఫిస్టు
గాను సుల్తాన్ అలీ షాహాఫీగారిని ప్లానులు
గీసేవారినిగాను నియమించియుండిరి. సూ
కరింపబడింట్లుగాను చేయవలసిన కార్య
క్రమము ఈక్రిందివిధముగా మండును.

1 నిజం రాష్ట్రమున గల చారిత్రి
క విధానములను ప్రాచీనపస్త్రపులను జాగ్రత్త
చేసి యుండుట.

2 దేశచరిత్రను సూచించు ఆధారములుగల ప్రదేశములను త్రవ్వించుట.

3 ప్రాచీనస్తువులను ఒక్కచో ప్రోగుచేసి సక్రమముయిన పద్ధతిలో చేర్చి యుంచుట.

పైకార్య కార్యక్రమములను అనుబంధమునకు సూపరిండెంటు గారికిం దపద్ధతులను అవలంబింపవలయును.

1 సంగ్రహణ

ఆర్థికావళుల సూపరిండెంటుగారు సక్రమముగా పోషించుటకై యాత్రలు చేయుచు బాగు చేయింపదగినవని తమకు దోచిన ప్రాచీనాట్టకములను గురించి క్లుప్తముగా నోట్సు గియ్యారు చేయవలెనని తెలుపవలెను. ఆనోట్సులో వీలప్పుడు చరిత్ర, శిల్పనైపుణ్యము, వర్ణన, వానినాశనకారణములు, అవి యిప్పుడెవరివాళ్ళింజనులలోనున్నవో మున్నగు విషయములను వ్రాసి యుంచవలెను వానిలో జోష్యముగలిగించుకొనుటకు ముందు గవర్నెంటువారు ఆలోచింపదగిన విషయములు నాన్నగువని తెలుపవలెను.

సూపరిండెంటుగారు సిఫార్సు చేసిన విషయములు, ఆవశ్యకతలవారి యనుమతి లభించినచో వానివ్యయమడింపు, పీకట్టు, వర్కుల వారిచే తయారుచేయబడి సూపరిండెంటుగారివద్దకు పారించి శీలపై వ్రాసబడి తమవర్కులని తెలుపువారి వంతకనుచు చేయవలెను.

ఆర్థికముగానే ప్రాచీనాట్టకములను బాగు చేయించుటకై ప్రింటింగు వారుగాని ఈరాష్ట్రమునందు మరియితర ఉద్యోగస్తులుగాని తయారుచేసిన వ్యయముల మదింపు (Estimate) నూపరిండెంటుగారి పోషకముగా ఉపయోగపడవలెనని సంతకము చేయవలెనని తెలుపవలెను.

బాగు చేయించబడుచున్న ఆ గ్రామములకు సూపరిండెంటుగారి నాధ్యమై నట్లు సాయము జోయి పోషించుచు తమ పోషకనాఫలములను అనువరణము తోచినచో దానియందు నియోగించబడిన ఇంజనీరుగారికి తెలుపుచుండవలెను.

ఏదనియెన మిగిలినవిషయములను మిగిలినవిషయములను యోగ్యతావ్యయముపై ఆవశ్యకత సూపరిండెంటుగారును కల్లిక్ వర్కుల ద్వారా మెంటువారును గూడ సంతకము చేయవలెను.

2 త్రవ్వించుట

సూపరిండెంటుగారు ప్రదేశమునైనను త్రవ్వించుటకు ముందు ఆకారము యొక్క మంచి ఫలితములను గురించి గవర్నెంటువారిని మెప్పించి వారియధికారిమును బొంది మెంటు చేయవలెను.

3 ప్రోగుచేయుట

సూపరిండెంటుగారు తమ ఇతర విధులలో బాటు, పానుపడియున్న ప్రాచీనస్తువులను దాయముగా ప్రోగుచేయుటలో మిక్కిలి శ్రద్ధవహించి, వీరిని కాపాడుటకై చేయవలసిన మార్గమును గవర్నెంటువారు

రితేలియజేనువలెను. వాశచస్తులైనను శీమంతుటకు ముందుగా ఏమరిసినబంధ మైన ఆటంకములు లేవని, నివిన్యశాఖనా రించే ఖాయపరిచనంతవరకు వారి నా స్థల ములనుండి తొలగించగూడదు.

ఇతరవిచ్ఛేదములు ఉద్యోగములు, సూపరిండెంటుగారికి లగు నహాయము చేయుచుండివలెను. ఈయనకాదు లేవైన ప్రాచీనముగు వస్తువు బయటబడి గోచరించినచో వాగు నిన్నగా ఆర్వవిచారశాఖ సూపరిండెంటుగారికి తెలియజేసువలెను.

పై ఉద్యోగములు, ప్రాచీనవిచ్ఛేదములను, భేదతానిగ్రహణములను పడగొట్టుట లేక నాశనము చేయుట, శాసనముల పై యివి అవి పూసి మరుగుచేయుట మొదలగు దుండగపువములు చేయువారిని జాగ్రత్తగా గనిపెట్టి అవరాధులను శిక్షించుచుండవలెను.

పై విధులన్నియు సూపరిండెంటు గారిని ఏర్పరచిన మొదటిసంవత్సరపుని.

నైజాంగవర్తెంటువారు ఆర్వవిచారశాఖ స్థాపించిన వెంటనే హైదరాబాదు లో నొక మూడయము తెలువ ఏకోపాయధమునకు పూన్య మేతీర్మానింపబడినది.

దీనితోబాటు హైదరాబాదునందు ఆర్వవిచారసంఘముకట్టి, అప్పటి హైదరాబాదునందున్న రెజిడెంటుగారిగు ఆనరలుల్ అలెగ్జాండర్ కి. సి. ఎస్. గారి ప్రే

రేఖావలన స్థాపించబడినది. ఈసంఘమును గురించి మరొక సారి ప్రత్యేకముగా వ్రాయదలచినాము.

ఆర్వవిచారశాఖ ప్రచురణములు

1 నావత్సరనివేదిక ఇందు ఈశాఖవా రొనర్పించి కార్యములును, ఖర్చులు మొదలగువానిని సంక్షేపముగా తెలుపబడును.

2 మోనోగ్రాఫ్ హైదరాబాదు ఆర్వవిచారశాఖ ప్రచురణములను పేరుతో, గొత్తగా గనిపెట్టబడిన స్థలముల యొక్కయు, కట్టడములయొక్కయు, భౌటాలు ముద్రించి ప్రచురించబడును.

పైవిమూర్తిమే గాక ఆర్వవిచార సూపరిండెంటుగారు హైదరాబాదు ఆర్వవిచారవేత్రికుల కొన్ని వ్యాసములు వ్రాయుచుందురు.

ఈ ఆర్వవిచారశాఖకు సంబంధించిన ఒక లైబ్రరీగలదు. అందు పరిశోధన విషయమై వెడలు అనేక పత్రికల సంపుటములు, చరిత్రములు చేర్చబడుచుండును.

ఇంతవరకు నైజాంగ దొరతనమువారు స్థాపించిన ఆర్వవిచారశాఖను గురించి వ్రాయబడినది. మరియొక వ్యాసమునందు ఆశాఖ యంతవరకు చేసిన కార్యములు, వివరములను తెలుపుదుము గావున నీవ్యాసమును ఇంతటితో ముగించుచున్నాము.

మోమూళ్ళను భార్యను విజయరామరాజుగారు
 కట్టించి ఆయనకు మ కూమించి సమ్మతిలేదంటే
 యేలాగున నరికవేయించి గన్ను మీదిన్న వాండ్రను
 వరే పిలిపించి సింహాచలంలో మీదివాంఁ యెవ్వరి
 కరా అక్కడ కేటాగా ప్రవేశపెట్టి ఉంచిలే మీకు
 ఇప్పుడెట్లు అని అన్నాడు. అందుమీద కేటారాని
 రాజుగారు రెవరుమాడవ అయినవ. సింహాచలపురాజు
 గారి పేరను ఉత్తరగ్రామముంచి నిపున్నా మీరింత
 య్యలున్నా విజయరామరాజుగారిచేను కలవు తీ
 ముంచి సింహాచలం ప్రవేశించునుని గ్రామముచేయి
 న్ననింహాచలపురాజు ఆనంత్రం మామిచ్చి విజయ
 రామరాజుగారి స్వస్థిధిసాయి వుత్తరం ఆరువర్ష
 కల్లు అడిగేనకు ఆయనకు బహుళం వచ్చి ఈశక్తు
 యు వెన్నును కలవు ఇచ్చి వారి సామానుల తీ
 ముగోపదానము మూర్ఖులండ్లునైగా ఇచ్చి సిం
 హాచలం పంపించివారు. వీరు ఇట్లా ఉండగా తన
 సంతరం విజయరామరాజుగారి వర్తమానం కోట
 విజయరామరాజుగారికి విడిచిపెట్టి రాజిగానస్త్రీ
 లను పశ్చిమాభిలో ఉంచి రాజుగారు విశాఖున
 ట్నులో వుండేవర్కు అప్పుడు రాజుగార్ని మీరు
 నెలకు పన్నెండువేల రూపాయలు దివానం జమా
 బందీ కట్టును కలవు ఇచ్చివారు గన్ను ఆమాట
 ల్లు రాజుగారు వొప్పకొని యేలాగైవా కుంభిణీనా
 రి బాకీ తీగునేచూసవన్న తాత్పర్యం చాచిన వాల్లు
 నెలలు ఉంచగా వకవాటి సుమయమందు కుంభిణీ
 వారికి రాజుగారికి మించి మాటలు వడిచి ఈ విశా
 ఖుపట్నంలో తన దివానం ఉన్నార గన్ను ఇందు
 మంచి అక్కడ ఉండక లేచివచ్చి త్రోవలో ప్రవేశ
 పించివారు. ఈ మదిమాడు నెలకు రాజుగార్ని చెన్న
 పట్నం వెళ్ళుననేకన్న రాజుగారు మావకీర్ణు చెన్న
 పట్నంలో ఉండనే ఉన్నారు. వారియాలంచాత
 జనాలు పొల్లు జగ్గకూ ఉన్నది. వరే మేమువెల్లి
 దొంగులమాటలు మూటాడవలసింది యేమిఉన్నది.
 మేము యిక్కడకుంచి ప్రయాణం అయినావదాన్తు
 వాల్లులకుల రూపాయలు ఖర్చుకు కావలసివస్తుంది.

ఈవాల్లులకులు ఉంటే కుంభిణీవారివారి కింహాన
 యంతమాత్రాకా మేము చెప్పవట్నం వెళ్ళు నిమి
 త్యంలేదు. పొందునున్నాడు. తిరుగా క్యామీను
 ధోరనారు అన్నమాటలు. మీ సమస్తానం యిక్కడ
 ము కుంభిణీవారి కలవులేదు. కన్ను ఇప్పుడొక్క
 విమిశ్రింతు. మీరు మిట్టిగా చెప్పవట్నం వెళ్ళునలే
 ను. మరేమయినా ఖర్చుల్లు లేదని అంటే ముప్పు
 వేల రూపాయలు మీరా పదిమందరిని వెళ్ళేకన్న
 కావలసింది ఖర్చుకు పంపిస్తూయిస్తాము. వెళ్ళు
 మనిరి గన్ను ఆయనకు వేల రూపాయలు కట్టుంది
 వారి ఖర్చుల్లు ఇచ్చించి అక్కడకుంచి విశాఖున
 ట్నాన్తు మూకుక్రొసుల మేర సింహాచలం దగ్గిర
 జేగాలు చేయించుకొని దిగేకన్న కుంభిణీవారు తమ
 ఇప్పుడా గుడ్డి రానుతోగి పగులకుల పిలువించి వా
 రితోటి రాజుగారు చెప్పవట్నం పోయేమాడ్గం విడిచి
 పెట్టి విజయనగరం మాడ్గం పట్టివారు. వీరు చెన్నత
 ట్నం వెళ్ళేటట్లు కనుపించదు. ఇండ్లు యేమిఅలా
 వ్చు అని క్యామీనుధోరనారు అడిగేర్లు రానుతోగి
 పంతులునేవ వెళ్ళి రాజుగార్ని చెన్నపట్న మాడ్గం పట్టిం
 చివస్తావని చెడుపూట్లు శిశామాలను కూడాతీన్తు
 ని అతి త్వరగా రాజునగ్గిరి వచ్చి వారి దగ్గరకు
 చేసి అన్నమాటలు. యేమంటే క్యామీనుధోర
 నారు మిమ్మును చెన్నపట్నం పంపించి రమ్మ
 ని కలవొచ్చివారు గన్ను మీతో మనవిచేసేటం
 దుగ్గ రావడమయ్యింది. అవే అన్న చేసేవర్కు మహా
 రాజులుంగారు ఆమాటలుకాంతపెట్టి కలతయిచ్చి
 నమాటలు. మేము చెన్నవాండ్రను చూచి బహుదివ
 మాలయింది. గన్ను వెళ్ళువారు కత్తులకాచి మరేవ
 ర్కుతామ అనేవర్లు ఆనుక్కర్లుకు భామకా, యా
 క్కుమందు మిమ్ము చెన్నపట్నం పంపించిరమ్మను
 మని కుంభిణీవారి కలవుఅయింది. యా క్కుమందు
 చెన్నపట్నం త్రోవలో జేగాలు చేయించక గారి
 అనుమానం కాదని ఘట్టిగా చెప్పేవర్కు రాజుగా
 ర్ని మహాకోపంవచ్చి యాదుక్కర్లుని తలకొట్టుమని
 రి. గన్ను అప్పుడు విజయగోపాలరాజు అనే పరదా

దుడు రాజగారి సమీప్యానకు వచ్చి మహాప్రభో
యికు యెంత దుర్మార్గుడయినా బ్రాహ్మడు. తమ
కు చేయించి ధర్మకార్యాల్ని యిష్టమంటి పనిచె
దిచివంతగా లోకిరిలో నింగ్యాపుదం వస్తుంది.
సక్రియాల్ని హానివస్తుంది, తమించవలెనని విన్నపం
చేసినాడు. గన్లు తరుగా రాజగారు శలవుయిచ్చి
నది. యీథాటి మన సమస్తావలో ధర్మ పాలు
దేఖించి త్రాగి యివరవాకా మనరద్ద నాకిరేచేసి
మిప్పుడు మనకుండు ద్రోహచింతలచి మన మర్యం
యాత్రా కంఫిటివార్ని చెప్పి రవంతమైవాధి. యంత
కుండా యిచ్చిమాటలునా ముఠారునవచ్చి మనవిచేసి
కుంకు వీడ్చి యేమిపనిచేసినా దోషంలేదు. బ్రాహ్మ
ని శలవుయిచ్చి అర్చిపూదముడు గన్లు అంగిలో
పశ్చాత్తాపం తగ్గి సంతోషు చేసి తీర్పుంతును మని
శలవుయిచ్చి తమ చిన్నవాండ్లు యావత్తూ పద్మనా
భంగా వుండగా అక్కడికివెళ్లి ప్రసేపించినారు.
తలి అక్కడ రెండునెలలు ఉన్నంతలో క్యామియ
దువారవారు యీసంగతి బోరటువార్ని వ్రాసినా
రట. అక్కడనుంచి యేమింద్రి వచ్చిందో తెలియదు.
కర్మలపిడిగాను అకమంఛిటి పర్వారుకు రెండుపటా
లాలబారు ఫిరంగుల పమేతంగా వచ్చి రాజగారి
మీద మోహించిగవళ్లు రాజగారన్న మాటలు మీ
రు యిందు నిమిత్తం వచ్చినారు. మామిచ్చి యేచ
యినా లడాల్లు వచ్చినారా. ఆ నిమిత్తం చెన్నుచు
నేనర్లు పెడిగ్గాను అన్నమాటలు. మేము మీమీ
ర్ని లడాల్లు రాలేదు. మిమ్ముకు చక్కపట్నం పం
పించడాన్లు రావడవయ్యింది. అంతేకాని మీలో
లడాల్లు రాలేదు. అని అవ్వర్లు రాజగారు మే
ము చెన్నపట్నం బోవడాన్లు నిమిత్తంలేదు. మేము
కుంఫిటివార్ని యిష్టల మయవారం కాని అయిష్ట
లయవారం కాము. యిక్కడివాడుచేప్పి దుష్టం
త్రం. అయితే నేమాయెను. మీరు యాద్యంచేసి
మాటలుంటే ధర్మయధానకు రావడంమంచిది. కాని
జొంగతనాక రావడం మంచిదికాదు. అక్కడిగ్గా
మీరు అధర్మం చేసినా రని లోకులు వాడుకుంటా

రు. గన్లు సుఖంగామికుయేదియు క్తమో అది చిరా
రించుకొమ్మను మని శలవు యిచ్చినారు. యిలాగ్ను
మాటలు జరుగుతూ ఉండగా అప్పుడు విజయరామ
రాజ తన కొమారుడు తొమ్మిది సంవత్సరములచిన్నవా
డు అయ్యి నాగాయణబొలుకు పిలుపించి తన తోడి
మీద కూర్చుండబెట్టుకొని చాలా దుఃఖపడి నాయ
నా నీమిది ప్రేమచేతను నేను యింత నీచానకుకొ
ప్పి వ్రాతాలలో ఉండడమయ్యింది. మనకు గనా
చారం చాలనందుచాతను మన నాఖర్లు కుంఫిటివార్ని.
బాకీ యిచ్చినారు. యీ దినంసోటి నాకుమికు
మునానుబుధం చెల్లినది. మీనల్లిని తీర్పుని కాకీ
పుగం ప్రవేశించు మని శలవుయిచ్చినారు గన్లు
అదిన్నవాడు మనవిచేసినది. నేనన్నా తమ హా
జారుననే వుంటాను. మిమ్ములను ఎదరినోవను.
అనెను. అప్పు రాజగారు వొప్పక యాదిన్నవా
డ్ని చాలా బుజ్జించి కామకావేశ్యక అనుకులం
కావని యీ నారాయణబొలుగాన్ని రాజగారి
భార్య పట్టుకుడిచి తీసికొన్నగార్ని కొంత రాణున
నారాయణబొలుగారి భానా దినానుఅయ్యి కాకర్ల
పూడి బాపిరాజు మొదలయ్యి వార్ని తయినానీ
చేసి కాకీపుగం పంపించినారు. యింతో మూడు దిన
ముల్లు అయింది. తలి కన్నకలో పెడిగ్గానువారు
న్నా లడాయాకి సిద్ధమయినారు. గన్లు ఆలాగే
రాజగారుమా అమెళ్లు కు ౧౨ బుధవారం దినం
కుంఫిటివారు తనుమీద లడాయాకి వస్తారని బాగ్ర
తలోటి వుండగా వీరు దండులో కొందరు కుంఫిటి
వార్ని బాకీయిచ్చినారు. అప్పుడు రాజగారు
బహు బాగ్రతగా వున్నారు. రానిద్దని వర్తమానం
పంపించినారు. గన్లు వాళ్లి మునివారు. మరునా
డు రాత్రి రాజగారు రాత్రి బహు బాగ్రతలోటి
వుండి వుడయం కావడాన్ని వాల్లు ఘడియల రా
త్రి ఉన్నదాకా మేలుకొని అందరికీ బహుబాగ్ర త్త
లుచెప్పి, తన పడుకునేవర్కు ఆసమయం కన్నుని
యొద్దుగ్గాడ్లు యిప్పుడు రాజగారు పడుకున్నా
రు. అంత అబాగ్ర త్తలోటి ఉన్నారని యిందుటివా

గ్ని సమాధానం పంపించినందు కుంజీరీవారు అతి
 స్వీకరింపగలరు. ఇదియే ముగిసినది. రాజుగారిని విడి
 తేవేవల్కు మేల్లుని యేమి యంతగా నిద్రిలేతిని
 అడిగి గమ్య. కన్నులపట్టుకాదు పటాలలతో
 ఎచ్చి మన మీద దిగివున్నాడు అని చెప్పినారు.
 తదనంతరం రాజుగారు లేచి అతిశయంగా దంతిధావ
 కంచేసుకొని అద్దం తీసుకువచ్చుని లేచినది. చూచు
 కుండెవల్కు ముఖమందు తిరుగుచే తిరుక్కాణాలు
 లేవు గమ్య. అప్పుడు తిరుగులేతిదాదాగ్ధంధరించి
 అద్దంలో ముఖమంది అన్నిమాటలు యాదించి
 రంగడి ఆజ్ఞాఅత్రుకూపునది మనం ముద్దాన్కిపోయి
 తిరిగి రావడంలేదు. అని యామాటలు వాల్లవెళ్ళ
 వాడి, యావలనచ్చేవాని తొలిసోదాననే అంబారి
 కట్టింది వుందివారు గమ్య. సామీప్యావకు తీసుకు
 వచ్చినారు. అప్పుడు రాజుగారిగగ్గరి రావు తోగమ్య
 గారు వున్నారు గమ్య. ఆయనతోటి అన్నిమాటలు.
 యారోజన మనకు యేలినవాడిఅజ్ఞ అత్రుకూయ
 వుంది. నిన్నటివం గమ్య. వారు ఎచ్చిన మాటలను
 యే వారి తొలినంతమున్ను మన క్షుత్రవంశమున్ను
 తెలుసును. యిదింగాక మన దగ్గిరవున్నవారు వాడి
 యిచ్చినారు. మనం అంబారిముక్కు లదాయిక
 తోలే యొక్కడవారు అక్కడ పిఠారీచేసిరా! వా
 రు అంబారి బడాయిందిరా? మనం వారిచాత
 దొర్లి పట్టుబడవలసివచ్చును. యింట్లు దాఖలా
 యేమంటే నిన్నటివం వారు రావడం యేమంటే
 మన నొక్కరు వాల్కి సమాచారం పంపించినారు.
 యందుచాతవంటే మనం తయారులోవున్నందువం
 తను. యిదిగాక మనంరాత్రి అంతా మేల్లుని వాల్లి
 ఘడియలరాత్రివుండగా పడుకుంటే అప్పుడు రచ్చి
 వారు. అత్యంతకరుణతోయింది. లేకట్టు అయితే
 అత్యంతమందు ఖబురు తెలిసి రావడాన్ను వారు
 కలగన్నారా? యిన్నింటికి నిన్నటివం వారురచ్చి
 పట్టుకుంటే వారి పరాక్రమం మన పరాక్రమమున్ను
 తలచును. ఇంక వాల్లంపడియెల్ల మనం తొలిన
 పన్నిధానాను. వేళ్ళెట్టు అజ్ఞ అత్రుకూపునది.

యిప్పుడు మనం అంబారిముక్కు యాద్రించేమివలసి
 వది యేమివున్నదిగమ్య. అయితే వఖయతుమీద
 వడుతాము. అయితే ఆ అలోచ్చిమీద భయంకా
 వలెను. లేనిపక్షాన్ని మానతోటి ప్రాణాలు
 వలకుతోడం పంపింది. అని రావు తోగమ్యగారు
 తమయి లాలాటి నుటలు అంబారి అంబారి ఎద్దని
 నాలకీనవారు అయినారు. ఆ సమయంలో కన్న
 టకంయూత్రా యాక్కేళకు లదాయిలేదు. అయితే
 కొందరు మొఖాలు కడగ్గిపోయివాండ్లు కొం
 దరు బతుకూర్చుకొని పోయినవాండ్లు కొందరు యా
 తీగన పికస్తునగాలుగా వున్నారు యాయహ
 రాజులంగారు యుద్ధావకు పోయేటప్పుడు యిన్ని
 రన్నుని పిలువలేదు. పిలిగగ్గినవారు గమ్య. అయితే
 ఎస్తారు. సొమ్మన్ను గాని యిన్నిగినమునుంచి
 మన సొమ్మనిని బ్రహ్మకామకగా? యిప్పుడందరూ
 లదాయిచేసి చావకపోవడాన్ని నిమిగ్గించేమి అని
 విచారించినారుకాదు. రాజుగారు పల్లకీమీక్కి నుం
 దరండిచి వారనిచెప్ప వేగం నుటయినట్లేనుంది పల్లకీ
 మొదలయ్యువారు విజయరాజురాజుగార్ని అడ్డం
 వచ్చి మహాద్రుధో నిమిగ్గించుట్రం నిలువండి మన
 తాలూకా కర్నాటకంమాత్రం గానినిగ్గండి. అంతా
 కలిసే యెదుటివాండ్లును యాగలయెగగగ్గిట్టుగా
 కొట్టవచ్చునని సామాజికులు యావత్తూ మనవిచేసు
 కుంటూవుంటే మహారాజులుంగారు నిజపరిక వడ
 పిస్తూయివ్వారు. యాసమయంలో పిలిగగ్గి వడ
 రుగా వున్నవారు అనవలెన కునంబానుగారున్న
 దావును బావకునంబానున్న యాయద్దినా పరి
 దాగ్గి తిరిపునానున్న రెండువేల యకుమరీ కుపాకీ
 బారు వున్నది. యాబారుమాత్రం రాజుగారితో
 కూడా వున్నది. అప్పుడు విజయరాజురాజుగార్ని
 వెనుకవుండుమని యారాజులు మనవిచేస్తే అంబారి
 విజయరాజురాజుగారు అన్నమాటలు పావలో పిఠా
 రీగమ్య. లేకుంటే యాబారుతోటి కార్యం ఘన
 చావకుంటే వాపేకు విజయరాజురాజుగారు.
 పిఠారీగమ్య. జగ్గిలే యవరము నిలువలేదు. యిది

గాక నేటిదిమనక యెన్ని ధూలు విచారించినా
మనకు ఆయువులు చెల్లినట్టుగా అనుపడుతూవున్నది
గాని తిరుగా మనము యిశ్వరుకస్తామని తోచదు.
అదికళ్ల మీరు యింట్టు యిన్ని విధాల విచారస్తారు.
మేము ప్యామిసర్మిధానానా ప్రయాణంకట్టుకొని
సమ ప్రయయా ఆధరణాను ధరించుకొని దృఢ
విశ్వాసముగా రావడమయినది. మాకు యివరికయినా
యిశ్వమిది ఆశ్రయమిట్టలయినా నుఖంగా యిప్పుడే
తెచ్చునది శలవుయచ్చినారు. గన్లు ఆహుతులని
రాజబంధువులు యావత్తూ పూసచాటి విజయ
గోపాలరాజు కూడాగ్రేసరి అయినట్టి వెళ్ళినాను
వచ్చినాను, దాట్ల అప్పలరాజు, గావీలోగల్గి
మొదలయ్యువారు యి నిద్రమలులకర్మ తిరిగి రాజు
సాంము అనుభవించి సమయం వచ్చినప్పుడు ప్రాణా
ల్లు ఆశ్రయపడం ఔత్తరధర్మంకాదని చాలా అభిమానం
తెచ్చుకొని లదాతెయిలేకపోనే పీడాపాయము,
రాజాగారోటి ప్రాణాలువదిలితే మనకు ఆనీకీర్తి
అని ఆయన సవారీపట్టా కనిపెట్టుకున్నారు.
అప్పుడు మహారాజులుంగారు వాపుగుఖాను పటా
లం అగాడేని ఉండమని శలవుయచ్చినారు. హాలు
గాజు పదనోరు గుర్రాల్లు సరిదారుడు. కూడా
యారీగుగా గాణువనరు వడుస్తూ రాజాగారో
పనివాదివచ్చింది శలవుయచ్చునునేకర్లు, అగర్లు
రాజాగారో పనివాదివచ్చింది యేమిఅంటే కుంభిలే
వారు బలవంతులయి వున్నారు. ముందు మనం
చెయ్యమిగలవం మంచిపనికాదు. ముందు వారు చె
య్యమిగలవం తక్కువ మనంచెయ్యమిగలవం దోషం
లేదు. అందాకా మీరు త్వరపడవద్దని శలవులు
చ్చింది కాక నకిచిశేమనయినమాట శలవుయచ్చి
వారు, యేమంటే ఫింగుల మండర కర్మాటకం
యావత్తూ యాగలు యేరిహోయినట్టుగా పోతారు
గాని నిల్వలారు కాబట్టి మనకు త్వరపడితే కుం
భిలేవారిమీద మండరమన చెయ్యమించినవకే నేరం
మూకం మనకు వస్తుంది. యింట్టు సలహా మండర
వడుస్తూ గుండూమూకం కాల్చుకుంటా ఫింగుల్లు

లోపుచేస్తే ఆతి కర్మాటకం యొక్క పరాక్రమం
అక్కాకువస్తుంది. వారు త్వరపడిగా మోక కుంభిలే
వారి దురాయివున్నదని ఆశపెట్టుకుంటుగాని మిక్కిలి
చెయ్యి మించనియ్యవద్దని తాఖీదుచేసి కడుత్తూవుం
డగా, యంతలో కుంభిలేవారు మనిమించవని రాజు
గారి సరదాడుడు దావుగుఖానుకుమందాను అనాధీని
వడుస్తూ వున్నవారికి పన్నెండువేల రూపాయలు
లంచంయచ్చి మూడు చదువెల్లు కాలించినారు.
వారు ఫింగులకు సమీపంగా పోయినారు. యిఖ
వఖ దివుడుచేస్తే ఫింగుల అందుకోవచ్చును అంత
సమీపంగా పోయినవారు పన్నెండువేల రూపా
యాయ లంచంతని రూపాయలు విశ్వోడగానే
రాజు యావల వున్నాడని నెట్టచేసి తిని పటాలం
తోటి లయిమిగిల్చుకొని పారిపోయినారు ఈ ముం
దర బతులు అయినందు మహారాజులుంగారు ఫింగ
సులయెదురు పడేది. నూదావున్న గాలంతో పోయి
నట్టుగానే వున్నాను. ఆసమయంలో వచ్చినాయ
వగ్గరాజు, గావీ అప్పలరాజు తావున మున్నూరు
వేల కుపాకీ దొంగ ఉన్నది. గన్లు కుంభిలేవారు
పయరా మనం వేసి ఈమన్నూగుకుపాకీ విభిరఫర
కా కాలివండ్లు మున్నూట్ల తిప్పకుండా వడ్డాడు.
రెండో అగాడున అప్పలరాజున్న తర్వాత నర్మ
రాజు యీ కేట కుపాకీవారున్న వడ్డాడు.
యీ సమాచారం మహారాజులుంగారు విని అప్పల
రాజు విందె తీర్చుకున్నాడు. యిచ్చిదివడులు మనం
యితన్ని పిరూరీకునిషి అని అన్నారు. గాని యంత
వచ్చుకొనుయిన మనిషి అని యివరికీ తెలియదు. దా
వుగుఖానుడు యంత పిరూరీకునిషి అని యెవరికీ
తెలియదు. అని అంటూ తన్ను అనేకమార్లు కాపా
డిన వగ్గరాజుచావుకు నియమించినానూ పాలకీ
దిగి ముందో కడుస్తూ ఉన్నంతలో రాజాగార్మి
ముంద చేరిమీద గుండు తగిలించి. అనాయచ్చి
తంమ్మ వుమ్మిచేసి కట్టుకుంటా ఉండగా యంతలో
చావ్రాజు వచ్చి మహాభక్తి రక్షణ శలవు యిచ్చించు
మని అడిగి శలవు తీసుకొనిమంద కుంభిలేవారి దండ

శ 1079

కొయ్యల అయ్యలపెగ్గడ

విశాఖపట్నంజిల్లాయిలాకా నుడివాడతాణా
లో చేరిన పెల్లంకి పెద్దిపాలెం గ్రామం వడమర చెయ్యకట్ట
కింద దుర్గామ్మవారి మందర పొలివున్న పల్లరాతి
రాతిమీది కాననము--

స్వస్తికేశవకాండలు ౧౦౭౯ అగు శేటి
శ్రీమదనంతిమూడేవర ప్రసంగమాన విజయరాజ్య
సంవత్సరంబులు ౪ క్రావామీసమాస కృష్ణవనిమయ
కుక్రవారం దత్తతాయన సంకాంతివాడు తాడితో
తి బొమ్మిదీశ్వరీదేవికి కొయ్యల అయ్యలపెగ్గడ పె
ట్టిన అఘంపదీపమునకు టింకిమాడలు గో పాలి నిత్య
మానెండు నెయ్యి తాడితోతి మహాజనము ఆచం
గ్రాకము నమసంగలవారు.

శ 1079

అనంతవము

విశాఖపట్నంజిల్లాయిలాకా నుడివాడతాణాలో
లో చేరిన బాకమర్రి గ్రామం వడమర నుండుగట్టు
మీద పొలిదేవాలయం దిబ్బమీద పొలివున్న పల్లరాతి
మీద రెండో ప్రక్క మీద వాకినకాననము--

స్వస్తికేశవకాండలు ౧౦౭౯ అగు శేటి
శ్రీమదనంతిమూడేవర ప్రసంగమాన విజయరాజ్య
సంవత్సరంబులు ౪ క్రావామీసమాస కృష్ణవనిమయ
కుక్రవారం దత్తతాయన సంకాంతివాడు తాడితో
తి బొమ్మిదీశ్వరీ దేవికిం జెంబడిగా బల్లమండటం
డు పెట్టిన అఘంపదీపమునకు మాడలు గో యానిత్య
మానెండు నెయ్యి తాడితోతి మహాజనము ఆచం
గ్రాకము నమసంగలవారు

శ 1079

గొల్ల పోతయ్యలయంతు

విశాఖపట్నంజిల్లాయిలాకా నుడివాడతాణా
లో చేరిన పెల్లంకి పెద్దిపాలెం గ్రామం వడమర చెయ్య
కట్టకింద దుర్గామ్మవారి మందర పొలివున్న పల్ల
రాయిమీది కాననము.

మూడవ పలక

స్వస్తికేశవకాండలు ౧౦౭౯ అగు శేటి
శ్రీమదనంతిమూడేవర ప్రసంగమాన విజయరాజ్య
సంవత్సరంబులు ౪ అగు క్రావామీసమాసమాస కృష్ణ
వనిమయ కుక్రవారమున దత్తతాయన సంకాంతి
వాడు తాడితోరి బొమ్మిదీశ్వరీ దేవికి నియూన
విజలియ గొల్ల పోతయ్యలయండు పెట్టిన అఘంపదీప
మునకు మాడలు గో బారి నిత్యమానెండు నెయ్యి
తాడితోరి మహాజనము ఆచంబాకం నడువంగల
వారు.

శ 1071

గిన్నబాటిశెట్టి

విశాఖపట్నంజిల్లాయిలాకా నుడివాడతాణా
లో చేరిన బాకమర్రి గ్రామం వడమర నుండుగట్టు
మీద పొలిదేవాలయం దిబ్బమీద పొలివున్న పల్ల
రాతిమీది కాననము.

స్వస్తికేశవకాండలు ౧౦౭౧ అగు శేటి
ఉత్తరాయణ సంకాంతి నిమిత్తమున బాకమర్రి
బాకయన మహాదేవరకు గవ్వనకాతి శెట్టి కవతులం
బల్లిదర్శిదల్లం ధర్మయగా బాకమర్రి మహాజనము
లకుం నేను మాడలు పెట్టి ధాన్యరాశికింద ఖండిక
నెల పుట్టెంతిమ నిట్టవారమున అఘంపదీపమునకు నియ
వదీను చిన్నములకుం బండుము నెలయనుగానిది
యిచ్చిమి. యాభక్తయనన ఆచంబాకం నడువం
గలవారు దీని విఘ్నముచేసినవారు వారణాశి ద్రద్వి
సంపాదమునం బడుదురు.

శ 1074

గంగకొండచేరి

విభాఖపట్నంజిల్లాయిలాకా గుడివాడకాణా
లో చేరిన మంత్రి తాడికుర్తి గంగవంకచుర్య పాలి
మేరమిది పల్లరాతిమిద వున్న కాసనము.

స్వస్థిశకవనములు ౧౦౭౪ అను నేటి
శ్రీమదనంతనమూడవర ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య
సంవత్సరంబులు ౬గను గ్రావాణింధమాసమున కృష్ణ
పక్షమీ నాదివారమునాడు తాడికుర్తి గోకర్ణేశ్వర
మహాదేవరకు శ్రీమతు గంగకొండచేరి పెద్దదేవిబెట్టి
న అఘండదీపమును రెండింటికి మాడలు యేను తాడి
కుర్తిమహాదేవము యీవీపములుచిరంబాకాకానను
నంగలవాడు దీని నెప్పిరేసి విష్ణుము జేసిరేసి గంగ
కర్త వెయ్యివిల బాడిదిన పాపమునం బడువారు.
తాణరాణి ద్రచ్చిన పాపమునం బడువారు.

శ 1106

నంబిశెట్టి

విభాఖపట్నంజిల్లాయిలాకా గుడివాడకాణా
లో చేరిన భోగాపురంలో నడిమిధిలోవున్న రచ్చరా
యమిది కాసనము.

స్వస్థిశకవనములు ౧౧౦౬ అను నేటి
శ్రీమదనంతనమూడవర ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవ
త్సరంబులు ౧౧ అను గ్రావాణి శ్రవాయణసంక్రాంతి
ఏమిత్తమునం.....పంపున నానాదేశి విక
మగంగదేరి వీరవెంటి అయిన భోగాపురమున వెన్నప
దేశి కొడుకు దేశి యాభరణసంబిశెట్టివన దేవదీపు
త్రిందిన శ్రీ రాజరాజదీపాలయమును రాణారాష్ట్ర
గ్రామవిధానగా దేశిరెడ్డి అను మఠమున విశలలము
తూర్పునం బెట్టిన వివేద్యభూమి తుట్టి విక్రంమూరి
తాళాశ్రమన అఘండదీపమునం బెట్టిన గాటపుట్టి
దీనిని అచంబాకాకముగా బెట్టిరి

కాకాబేరి శిథిభండు గంధ గణితే
శ్రీభోగపుర్యాం ప్రభుః
శ్రీమాకన్యకాను నాయక ప్యమతిమాక
శ్రీత్యాజనస్తాపనా
శ్రీస్వాగారం భీకర
త్యువల సచారిత్రదాభామరం
రామారామగౌరు మధా
జనపరాభూ సక్రచ్చిశ్రీస్వయం
స్వదత్తం పరదత్తం నా
యోహారేతి వసుంధరా
మస్తీరకంప సమాప్తాశి
విష్టానం నాయకేతిమి

అంబికాదేవికి నాగమనానుకురాలు బెట్టిన భూ
మిపండుమాడుకాము వివేద్యమునకు.

శ 1097

దేశిరెడ్డి

విభాఖపట్నంజిల్లాయిలాకా గుడివాడకాణా
లోచేరిన భోగాపురంలో నడిమిధిలోవున్న రెండవరాయి
మిది కాసనము.

స్వస్థిశ్రీ మదనంతనమూడవర ప్రవర్ధమాన
విజయరాజ్య సంవత్సరంబులు 3౧ గ్రావాణివనం
బులు ౧౦౯౭ అను నేటి వృశ్చికసంక్రాంతియం
కృష్ణపంచమి ను గృహస్థులినారమున భోగాపురపున
దేశిరెడ్డి చాళిలో కమినికశెట్టి చెయ్యి శ్రీవద్రవ్య
మిచ్చి చెయ్యికింద 3౪ నానలు కోల రెండు పుట్టు
నేల నిరభ్యంతరముగా వెలుగుపాటి మాకయ చెయ్య
కు ధర్మాధికము చేసి నేక్రాంతిదానము యిచ్చిరి.
దీనికి నాచంబాకాకము నడుపంగలవాడు దేశిరెడ్డు
యీధిర్మము విష్ణుముచేసినవారు వారణాశి ద్రచ్చిన
వారు గంగకర్త వెయ్యివిలల తరిందినవారు నడిదిన
నామ్మి వెయ్యి అశ్వమేధముల ఫలము.

స్వదత్తం పరదత్తం నా
యోహారేతి వసుంధరా

విశిష్టమహానాటి
విష్టయం బాహుశ్రీమి॥

శ 1173

రాయనంప్రధాని ప్రెగడ

శ 1168

మేరూమాధవార్య

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా గుడివాడతాణా
లో చేరిన బోనిలో గ్రామమధ్య శ్రీ ఆమరేశ్వరస్వామి
వారి దేవాలయం ముఖమంటపంలో తూర్పుద్వార
బంధం కిమ్మిలో లోపలను అంటివున్న ద్వారశాఖ
మీది కాననం—

శ్రీశాకాద్దె గజయ్యశీరి
సకలశీత మాఖమై శశనూరి
యావత్సంప్రదేశారం
పుగిరిపు పురిగో దీపయ్యగృహ్య మేతోః॥
శ్రీమేరూమాధవార్య
రఖిలబుధ శిరోభూషణైర్ధాక్షాభక్త్యా
భోగాదస్త్ర స్వతంత్రమున
విధవక్తృత వ్యాపి వల్లభాయా॥

శ 1249

గొట్టిపాటి నారాయణస్వామి

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా గుడివాడతాణా
లో చేరిన బోనిలో గ్రామమధ్య శ్రీ ఆమరేశ్వరస్వామి
వారి దేవాలయం ముఖమంటపంలో తూర్పుద్వార
బంధం ద్వారశాఖమీది కాననం—

స్వస్తి శకవర్షంబులు ౧౮౪౯ అనుశేటి
కృత్తికకుక్లప్తమిము సోమవారమున బోని శ్రీయ
మరేశ్వర దేవకు గొట్టిపాటి నారాయణస్వామి
చెట్టినదత్తము అంబుద్దీపమునకు గొరియలు గోగి
నింపించారకం—

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా గుడివాడతాణా
లో చేరిన బోనిలో గ్రామమధ్య శ్రీ ఆమరేశ్వరస్వామి
వారి దేవాలయం ముఖమంటపంలో తూర్పుద్వార
బంధం కిమ్మిలో లోపలను అంటివున్న ద్వారశాఖ
మీది కాననం—

స్వస్తి శకవర్షంబులు ౧౮౪౩ అనుశేటి
శ్రీమదవంతవర్ష దేవర నారసింహ్య శ్రీమరు
దేవర ప్రవధామాన విజయరాజ్య సంవత్సరంబులు
౧౮౪౩ గ్రామా పుత్తెరాయణసంకాంతివాడు సాహి
ణీదాది మనంబులు వీరస్వసింహ్యదేవుని కీర్తనవధాన
గాను శ్రీయమరేశ్వర దేవకు రాయనంప్రధాని ప్ర
గడయ గంగాలుదురు దారసానులమీదయ
నీయరుభూముల నీరు నెల కిమూడుపుట్టు యిచ్చెను
నీవృత్తులు కనుకొని ద్రులకు ధర్మాధాముగా నిచ్చి
తిమి. ఈధర్మమునకు నెవ్వరే కాలవివేకమున
విలామును చేసినవారు గంకడ వెయిగలిల వధిం
చినవారు

శకం—లేదు

స్వసింహ్యదేవపువతి

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా గుడివాడతాణా
లో చేరిన బోనిలో గ్రామమధ్య శ్రీ ఆమరేశ్వరస్వామి
వారి దేవాలయం ముఖమంటపంలో తూర్పుద్వార
బంధం ద్వారశాఖమీది కాననం—

స్వస్తి కేసవమాను శివాంబకచండికాకేనికాని
మతా నుకవి ప్రీతుకృతమాధనామాః శివానప్రమి
మను సురేశ శాంతుపరీక్షాధికం

స్వస్తిశ్రీ ముకుతానందే త్రిజగత్ గతప్రతాప
స్థూర తీర్థతాః శ్రీజీవంభవైరి విభిన్న శ్రీభోజీ
దేవేమహాం భీమేశ్వర కితామహా విమహిదా
దేవేశితాయోగితా వింశ్రీ వృషింవ్యాదేవవృషిః
త్రైలోక్య మాన్యోధివేత్

శేషమానమనోనోవి విదుషాం న్యాజీకృ
మాలా విషా ద్విత్తేజః కేళికాభిదేవ విమలా మజ్జః
ఫణిగ్రామణివాతావాం ధిసికించయ త్కటపటుద్దాం
కార బాపానితే ముద్రాతే గగన రవిశ్వరమసా
బుద్ధైవపకవాతయతే బాకరూపగుచీవిది భావ
వా బాకరూపకా మజ్జాతిః శత్రువభూషణ గర్వజ్జగ
తావిభూషణం

పురిశేష్ట్రైపుగవైరి కింకరం పుష్పాగ నుర
పుష్పాగ వాగకేసరి చంద్రైః పాటలాబసకాది
సవజ్జాది మహామహేః

ఇక్కడనుంచి అక్షరములు అరిగిపోయినందు
లగతదలేను—

శ 1365

మొక్కుండులు

వికాఖనట్టుంట్ల యిలాకా పెనగాడికాగా
లోతేరిన కొంకణివిహిత వీరభద్రస్వామి ఆలయం
మందర పోతివున్న శిలాస్థంభంమీది కాసనము—

సూర్యుడు—చంద్రుడు

శ్రీకేశవమంబులు గదిలగ అనునెటి కుక్క

సంవత్సర నాగకళిరవిది శుక్రవారం శోభూరుకొండ
శ్రీవీరభద్రేశ్వరువకు శ్రీకవిశేషరగజపరితాప్తము గోవిం
దవీరమండ మహాపాత్రమునుందులు శ్రీవీరేశ్వరువకు
అద్వైతోగసిద్ధిగా యిచ్చిన నీరునెల మరుతులు —

ఇండ్లసామెలు—అద్వైతోకపాలు సూర్య
చంద్రులు—

యతోధన్య స్తోజనం

శకం—లేదు

కొండుమాంబు

బందరుజిల్లాయిలాకా తెనాలి తాలూకాలో
చేరిన మంబ పెరివలి గ్రామంలో వేంచేసియున్న
శ్రీమాధరస్వామిఆలయంలో శిల్పబాలమంటపం పైన
నూరస్థంభంమీది కాసనము—

శ్రీరమణుం దార్యుడు

దాముడు గొంకవిభు మామదసికాత రిపు సం
హారుడు ధీరుడనందగు

మారయపండండుగ్రి మండమడుమహిళాం

అనదగు పండేళు ప్రియాం

గన గొమ్మయవిభుధమిత గణపతివారిం

బునకెల్లను వృద్ధయానం

దనకాకిణి శుభగనగదే ధానినిమిదకా ॥ ౩॥

ఘనుడం మానిని కొమ్మయ

కును లీలాపతియై తైర్య గుణవతియని పెం

వున నెగడిన మల్లంబిక

శనుమరియనబరగ తైర్యగుణసుబ్రహ్మణ్య ॥ 3॥

